

MAŁGORZATA KACZANOWSKA

GROBY NEOLITYCZNE NA STANOWISKACH
W KRAKOWIE-NOWEJ HUCIE-PLESZOWIE

Stanowiska w Pleszowie, odkryte w początku lat pięćdziesiątych, położone są na terasie lewego brzegu Wisły, na zachód od zabudowań dawnej wsi Pleszów, na południe od szosy Kraków—Igołomia. Ratownicze badania archeologiczne prowadzi się tutaj od r. 1953 do chwili obecnej. Podczas tych prac stwierdzono m. in. intensywne ślady osadnictwa kultury lendzielskiej. Problematyce tej poświęcona była obszerna praca A. Kulczyckiej-Leciejewiczowej¹.

Ostatnie lata badań w Pleszowie (1971-1975) przyniosły odkrycie 13 pochówków związanych z kulturą lendzielską, których część zajmowała cypel II, część natomiast rozrzucona była wzdłuż terasy. Wraz z publikowanym już wcześniej przez A. Kulczycką-Leciejewiczową grobem dziecięcym² daje to dość dużą serię 14 pochówków. Zmarli pochowani byli w grobach nie zaznaczonych na powierzchni, w pozycji skurczonej na prawym lub lewym boku, z głową skierowaną na południe. Ich przynależność kulturową określa inwentarz grobowy, składający się głównie z naczyń, rzadziej z wyrobów krzemiennych. W wypadku określania przynależności kulturowej grobów bez wyposażenia kierowano się układami stratygraficznymi i pozycją zmarłego.

Część materiałów tu przedstawionych została mi łaskawie udostępniona przez M. Godłowską oraz A. Rachwańca, za co chciałabym im serdecznie podziękować.

Przy publikowaniu materiałów zachowano numerację połową obiektów, podając również obecnie przyjęte numery stanowisk: nr 17 odpowiada stanowisku Pleszów I, nr 18 — Pleszów II. Poza lokalizacją w obrębie arów, w wypadku stan. 18, gdzie zastosowano siatkę hektarów, podano również numer hektara.

OPIS GROBÓW

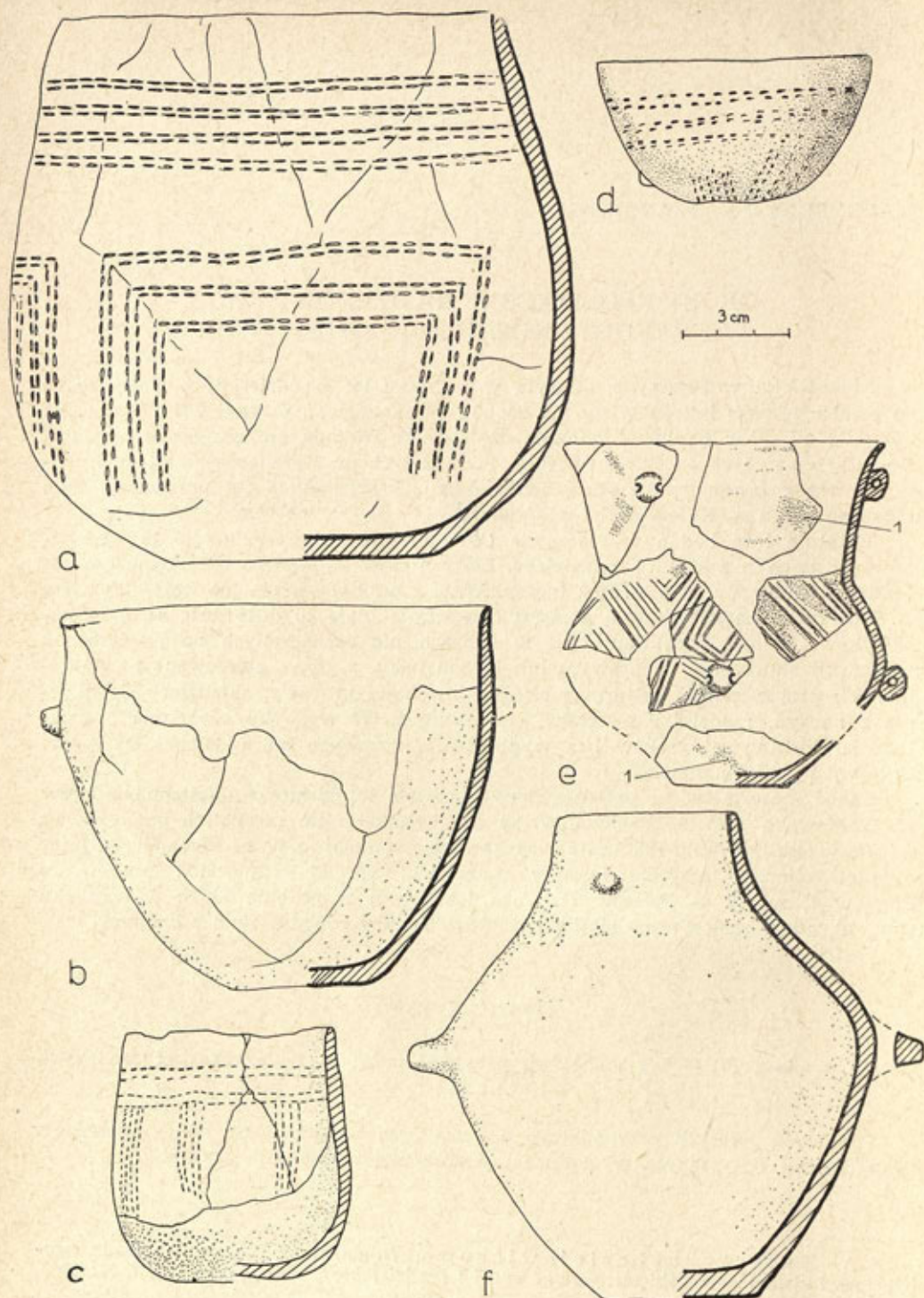
Obiekt 4 (stan. 17) — wg numeracji przyjętej przez A. Kulczycką-Leciejewiczową nr 34³

Pochówek odkryty przypadkowo podczas prac budowlanych, silnie zniszczony. Brak danych dotyczących wyglądu jamy grobowej i położenia szkieletu.

¹ A. Kulczycka-Leciejewiczowa, *Nowa Huta-Pleszów — osada neolityczna kultury ceramiki wstęgowej rytej i lendzielskiej*, Mat. Arch. NH, t. II: 1969, s. 7-124.

² Kulczycka-Leciejewiczowa, *Nowa Huta-Pleszów...*, s. 42, tabl. IX: 12-14.

³ Kulczycka-Leciejewiczowa, *Nowa Huta-Pleszów...*, s. 42.

Ryc. 1. Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 17:

a-f — wyposażenie grobu 4

Furniture of grave 4

<http://www.reim.org.pl>

Inwentarz:

1. Pucharek gruszkowaty zdobiony ornamentem kłutym (ryc. 1 a).
2. Cienkościenna amfoka zdobiona ornamentem rytym i malowanym (ryc. 1 e).
3. Mała amfoka o baniastym brzuścu (ryc. 1 f).
4. Mała miseczka zdobiona ornamentem kłutym, wspomniana przez A. Kulczycką-Leciejewiczową, odnaleziona podczas przenoszenia i porządkowania magazynów muzealnych. Wys. 4 cm, śr. otworu 7,6 cm, śr. dna 1,7 cm (ryc. 1 d).
5. Naczynie gruszkowate zdobione ornamentem kłutym. Wys. 7,5 cm, śr. otworu 6 cm, śr. dna 3 cm (ryc. 1 c).
6. Głęboka misa o lekko rozchylonej szyi z guzkami na największej wydętości. Gлина z domieszką tłuczonego krzemienia. Wys. naczynia 11,5 cm, śr. otworu 12,5 cm, śr. dna 4 cm (ryc. 1 b).

Obiekt 46 (stan. 18, hektar XVI, ar 17, ćw. D)

Na głębokości 100 cm od powierzchni ukazał się zarys jamy grobowej, prostokątnej z zaokrąglonymi narożnikami, o orientacji N-S. Wypełnisko ciemnobrunatne. Wymiary: 140 × 200 cm. Jest to obiekt grobowy wkopany w jamę osadową KCWR (faza nutowa). Szkielet zmarłego się nie zachował.

Inwentarz:

Na głębokości 140–150 cm wystąpiły:

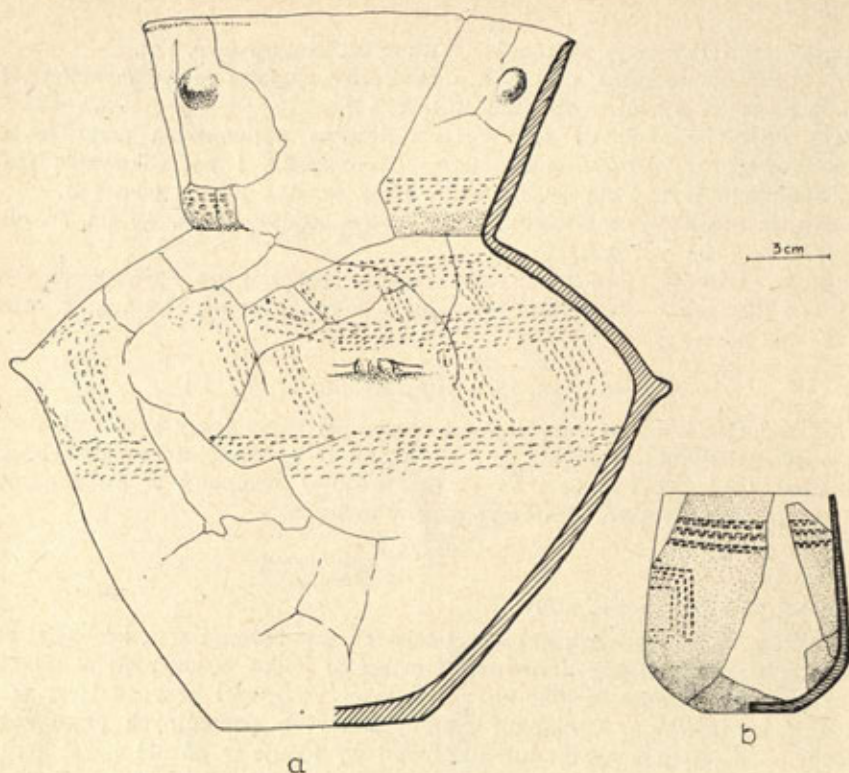
1. Amfoka o silnie wydętym brzuścu i lejowato rozchylonej szyi, zdobionej czterema okrągłymi guzkami pod krawędzią i czterema lekko wyciągniętymi ku górze owalnymi guzkami umieszczonymi na największej wydętości przypadającej w połowie wysokości naczynia. Ornament złożony z dwóch podwójnych pasm nakłuć połączonych pasmami pionowymi lub ukośnymi występuje w górnej części brzuśca. Pasma poziomych nakłuć umieszczone jest też na szyi. Gлина brunatna z domieszką tłuczonych skorup. Wys. naczynia 27,5 cm, śr. otworu 16,5 cm, śr. dna 8 cm (ryc. 2 a).
2. Naczynie gruszkowate zdobione ornamentem złożonym z trzech pasm podwójnych nakłuć tworzących meander. Gлина miękka, szarobrunatna z domieszką tłuczonych skorup. Wys. naczynia 9 cm, śr. otworu 6 cm, śr. dna 3,5 cm (ryc. 2 b).
3. Ponadto na tej głębokości stwierdzono występowanie drobnych, niecharakterystycznych skorup oraz kilkunastu wyrobów krzemienianych (w większości odłupków), które wiązać należy raczej z wcześniejszym obiektem osadowym.

Obiekt 66 (stan. 18, hektar XVI, ar 18, ćw. D)

Niewielka, owalna jama o jasnobrunatnym, jednolitym wypełnisku. Dno nieckowate, prawie płaskie. Orientacja obiektu SSE-NNW. W części SE wystąpiły narzędzia kamienne, w części SW amfoka.

Inwentarz:

1. Amfoka z cylindryczną szyją i brzuścem o największej wydętości przypadającej w połowie wysokości naczynia, zdobionym czterema grupami guzków. Ornament składa się z pasma podwójnych rzędów nakłuć na szyjce oraz z poziomego pasma nakłuć na brzuścu i biegnących od niego ukośnych pasm. Gлина brunatna, miękka. Wys. naczynia 24 cm, śr. otworu 17 cm, śr. dna 7,3 cm (ryc. 3 a).
2. Fragment przydenny małej czarki o kulistym brzuścu, wykonanej z miękkiej, tłustej gliny, bez domieszki. KCWR.
3. Dwie drobne skorupy.
4. Fragment ucha rożkowatego.

Ryc. 2. Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 18:

a, b — wyposażenie grobu 46

Furniture of grave 46

5. Drobną, asymetryczną siekierkę wykonaną z szarego łupku. Narzędzie uszkodzone, z próbami naprawy (ryc. 3 b).

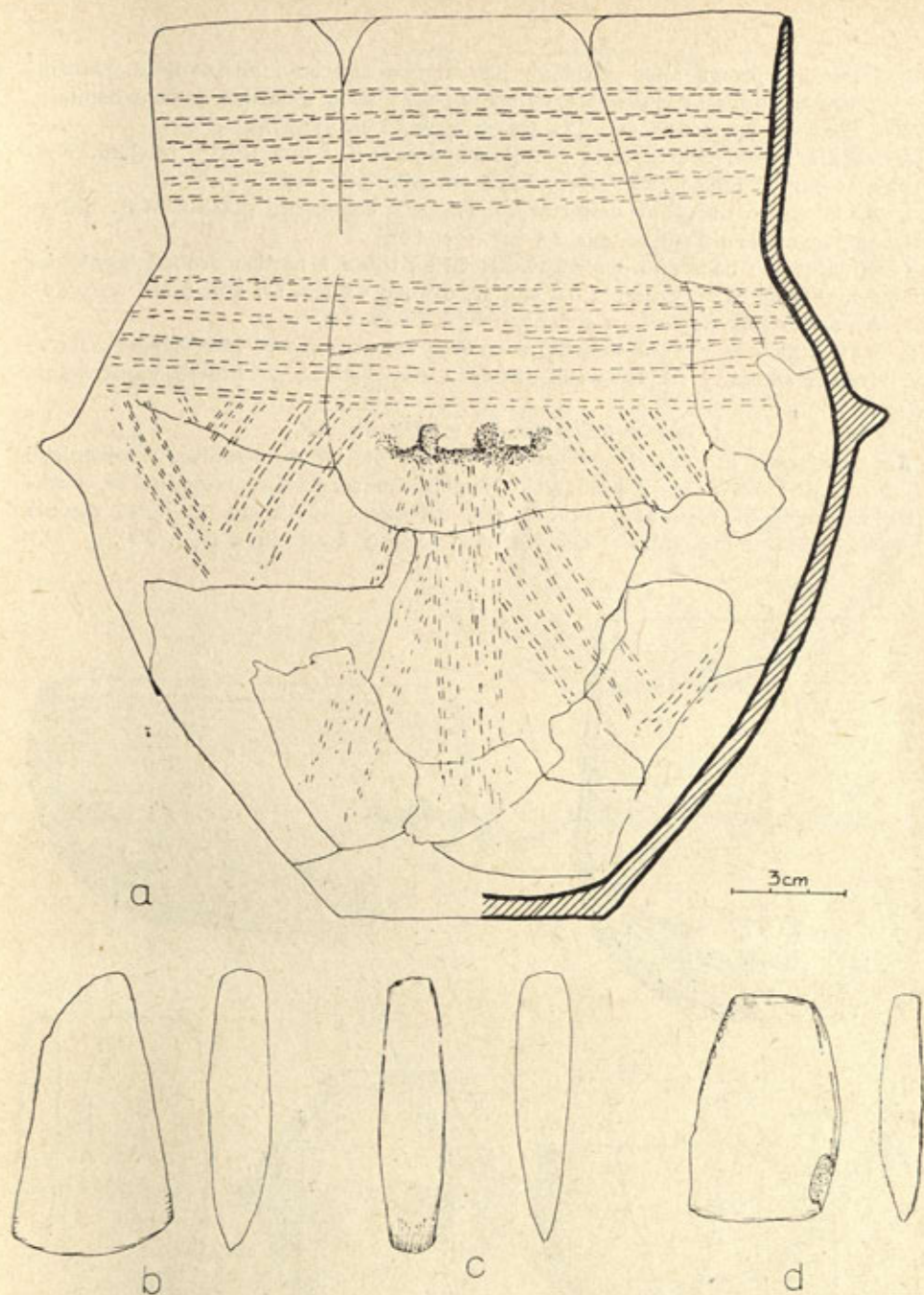
6. Drobną, asymetryczną siekierkę przerobioną z większego narzędzia. Szary łupek (ryc. 3 d).

7. Wąskie dłuto kamienne o przekroju podkowiastym, wykonane z szarego łupku (ryc. 3 c).

8. Drobną rdzeń krzemienisty, wielościennie-kulisty. Krzemień jurajski, odmiany A₂.

Obiekt 825 (stan. 17, ar 252, ćw. A/C)

Na głębokości 70 cm od powierzchni ukazała się owalna jama, silnie wydłużona wzdłuż osi NNE-SSW o wymiarach 162 × 90 cm. Dno na głębokości 125-130 cm. Wypełnisko jaśniejsze w części środkowej, ciemniej przy ściankach. Słabo zachowany szkielet leżał w pozycji skurczonej na prawym boku. Skierowana na S głowa ułożona była nieco wyżej od nóg. Ręce, których położenie odtworzyć można na podstawie zaciemnienia w obrębie jamy grobowej, zgięte w łokciach ułożone były przy twarzy. Obok głowy ustawione było naczynie, wewnątrz którego znajdowała się siekierka, na wysokości miednicy wystąpiło drugie naczynie oraz narzędzia krzemienne. Na głębokości 80 cm od powierzchni w części N jamy leżała na boku amforka, a w części środkowej niewielkie naczynie (ryc. 9 a).

Ryc. 3. Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 18:

a-d — wyposażenie grobu 66

Furniture of grave 66

Inwentarz:

1. Szerokootworowa misa zdobiona na załomie czterema nacinanymi guzkami oraz pasmem nakłuć pod krawędzią. Gлина miękka, tłusta z bardzo drobną domieszką. Wys. naczynia 6,2 cm, śr. otw. 10,7 cm, śr. dna 4,1 cm (ryc. 4 b).

2. Mała amforka gruszkowata zdobiona meandrem. Gлина tłusta, miękka. Wys. naczynia 10 cm, śr. otworu 8,2 cm, śr. dna 3 cm (ryc. 4 a).

3. Miniaturowe naczynko amforowate. Gлина z domieszką piasku. Wys. naczynia 6,8 cm, śr. otworu 3 cm, śr. dna 2,6 cm (ryc. 4 e).

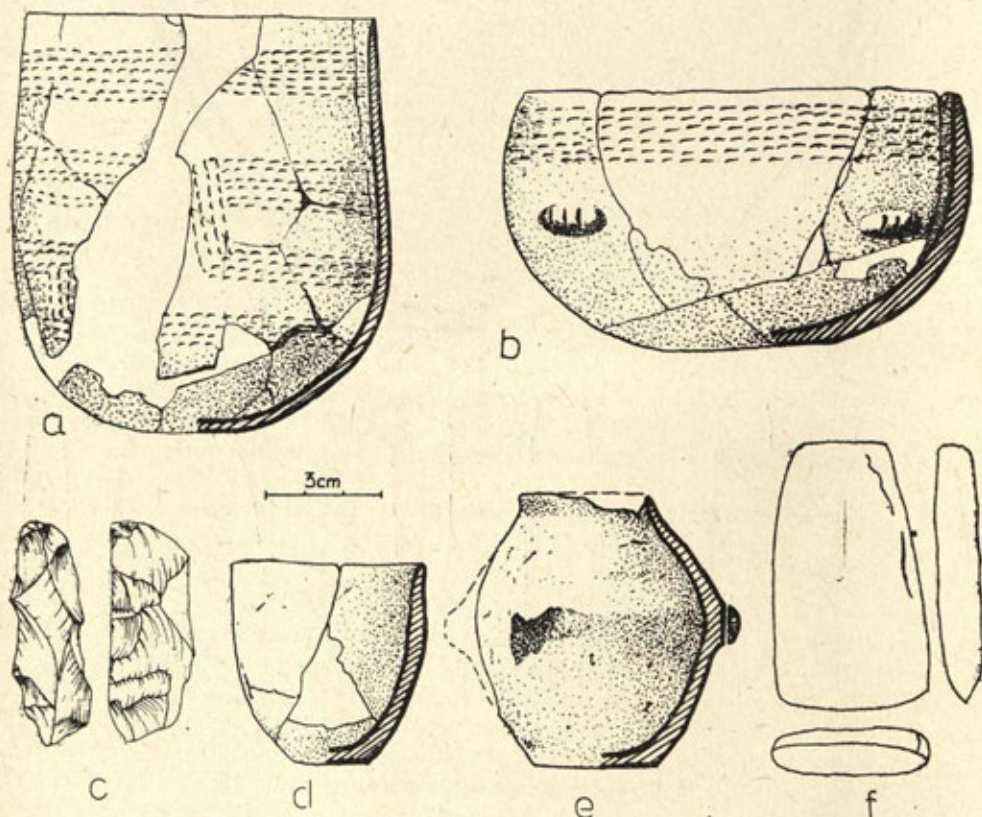
4. Miniaturowe naczynko doniczkowate. Gлина tłusta z bardzo drobną domieszką tłuczonych skorup. Wys. naczynia 5,8 cm, śr. otworu 4,2 cm, śr. dna 2 cm (ryc. 4 d).

5. Asymetryczna siekierka z zielonego łupku (ryc. 4 f).

6. Wąski, bardzo wysoki drapacz o stromo retuszowanych krawędziach. Krzemień jurański odmiany A₃. Krawędź drapiska silnie starta na skutek użytkowania (ryc. 4 c).

Obiekt 826 (stan. 17, ar 252, ćw. A/C)

Na głębokości 70 cm od powierzchni ukazał się zarys owalnej, wyciągniętej wzdłuż osi NNE-SSW jamy grobowej. Wypełnisko szarozółte, niejednolite, ciemniejsze w części S. Wymiary 127 × 81 cm, głębokość 40-45 cm. Szkielet się nie zachował. W części południowej obiektu złożone były 2 naczynia (ryc. 9 b).

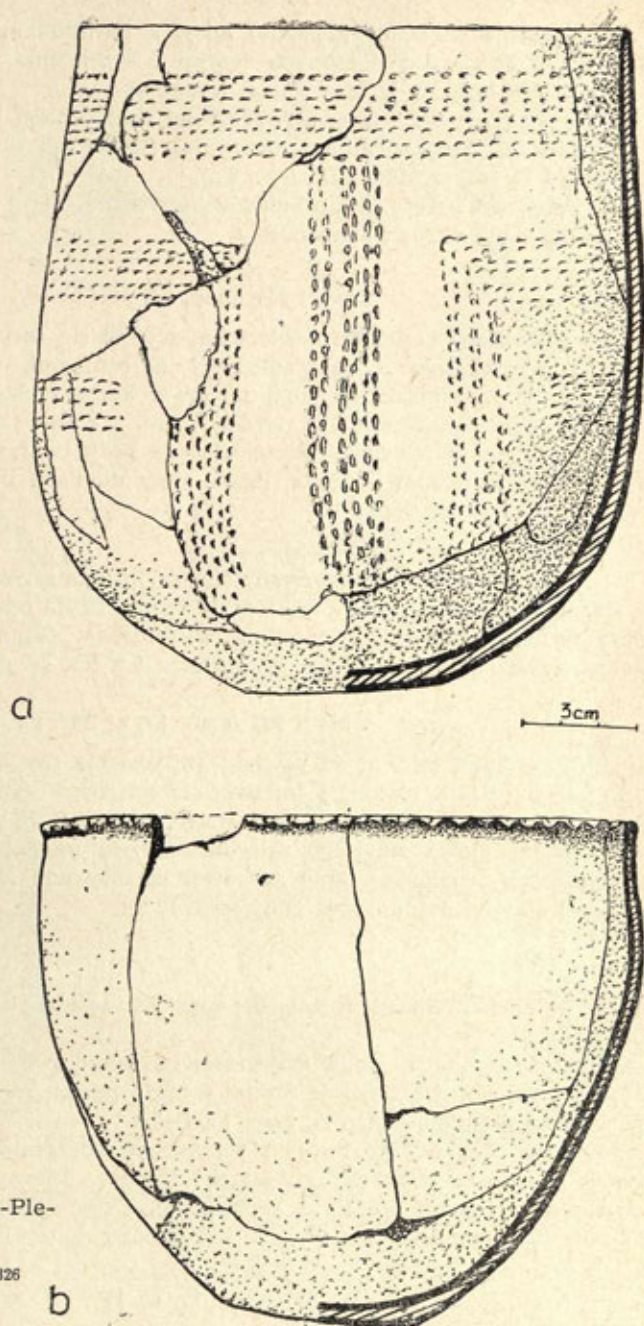

Ryc. 4. Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 17:

a-f — wyposażenie grobu 825

Furniture of grave 825

<http://www.fordmag.pl>

Ryc. 5. Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 17:

a, b — wyposażenie grobu 826

Furniture of grave 826

Inwentarz:

1. Naczynie o formie głębokiej misy, z karbowaną krawędzią. Gлина ciemno-brunatna z domieszką tłuczonych skorup i krzemienia. Wys. naczynia 13 cm, śr. otworu $14,2 \times 13,7$ cm, śr. dna 5,2 cm (ryc. 5 b).
2. Duży puchar gruszkowaty, zdobiony ornamentem klutym tworzącym kłamry. Gлина miękka, jasnobrunatna z domieszką tłuczonych skorup. Wys. naczynia 16,2 cm, śr. otworu 14 cm, śr. dna 5 cm (ryc. 5 a).
3. Fragment przęslika lub buławki kamiennej.
4. Niewielki okruch kamienny.

Obiekt 917 (stan. 17, ar 188, ćw. B)

Na głębokości 85 cm od powierzchni ukazał się zarys jamy grobowej, w przybliżeniu prostokątnej z zaokrąglonymi narożnikami. Orientacja N-S, wymiary 150×60 cm. Dno płaskie, ścianki pionowe. Słabo zachowany szkielec ułożony był w pozycji silnie skurczonej, na lewym boku, z głową skierowaną na S, twarzą na W. Ręce zgięte w łokciach, dłonie ułożone przy twarzy, nogi silnie podkurczone. Wyposażenie stanowiła amforka, leżąca przy dłoniach zmarłego (ryc. 11 b).

Inwentarz:

1. Mała amforka z lekko rozchyloną szyją, baniastym brzuścem, płaskim dnem, ze śladami malowania czerwoną i białą farbą. Szyja od wewnątrz malowana czerwoną farbą. Powierzchnia naczynia wygładzona. Gлина z domieszką piaszczystą, drobną. Wys. naczynia 10,2 cm, śr. wylewu 8,8 cm, śr. dna 3,5 cm (ryc. 6 c).

Obiekt 921 (stan. 17, ar 167, ćw. B)

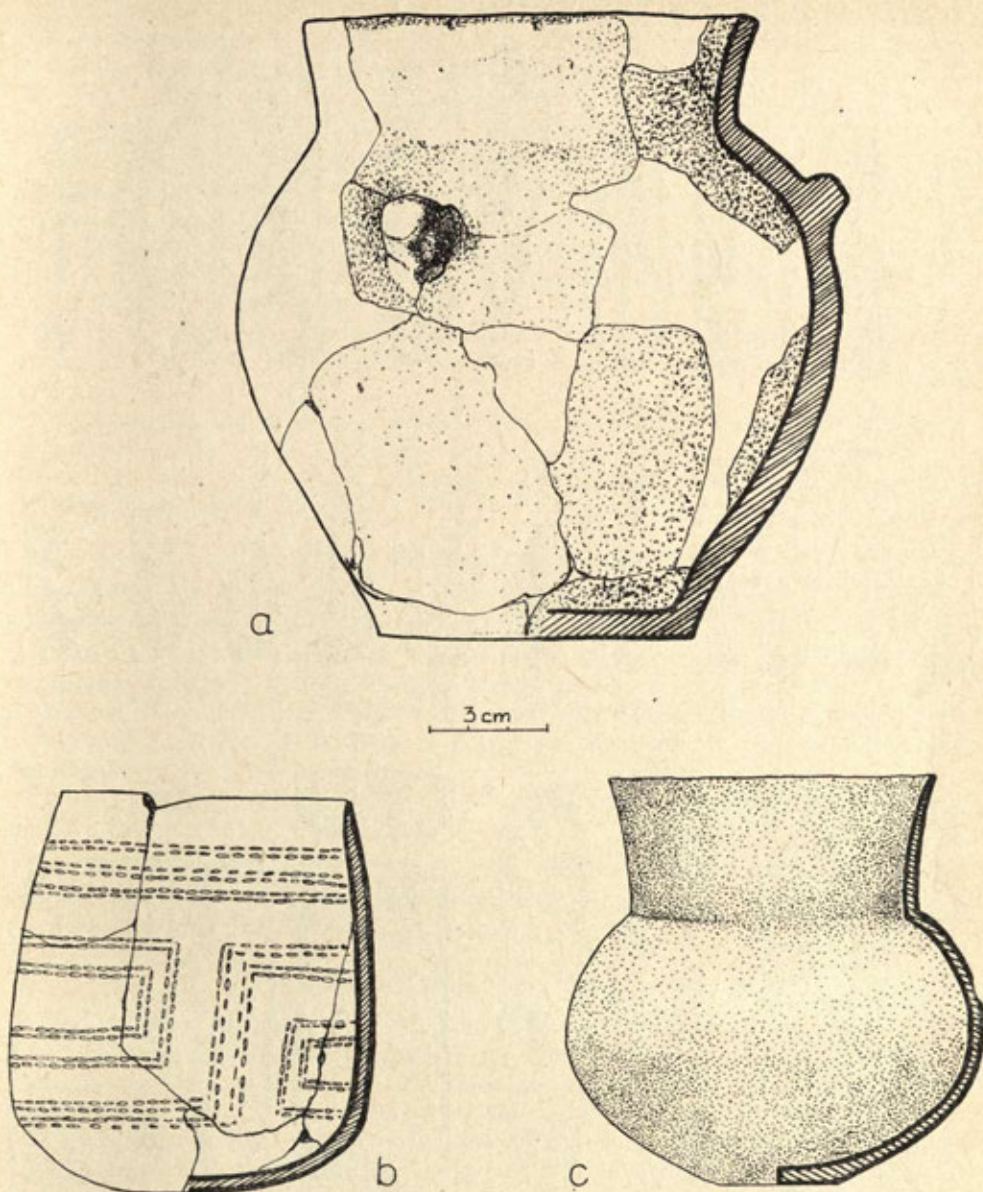
Na głębokości 100 cm od powierzchni ukazała się jama kształtu prostokątnego, o wymiarach 110×70 cm, z intensywnie czarnym wypełniskiem. Dno płaskie na głębokości 110 cm. Orientacja SSE-NNW. W części S odkryto ślady zębów, które wskazują, że głowa zmarłego skierowana była na południe. Wyposażenie wystąpiło w części środkowej jamy grobowej zgrupowane razem. Tylko jeden odłupek pochodzi z części południowej jamy (ryc. 10 b).

Inwentarz:

1. Odłupek drobnych rozmiarów z przygotowaną piętką. Krzemień jurajski odmiany A₂.
2. Pięć drobnych, smukłych wiórów z lekko podgiętą częścią wierzchołkową. Okazy te pochodzą z różnych rdzeni. 3 mają piętki przygotowane, 2 zerowe. Krzemień jurajski odmiany A₁ i A₂ (ryc. 7 a-e).
3. Rylec węglowy środkowy z delikatnym uderzeniem rylcowym. Obydwie krawędzie narzędzia załuskane stromym retuszem. Wierzchołek narzędzia nosi ślady używania w postaci otarcia i zagładzenia. Część przeciwna do pracującej jest lekko wyblyszczona. Krzemień jurajski odmiany A₂ (ryc. 7 f).

Obiekt 937 (stan. 17, ar 167, ćw. A/B/C/D)

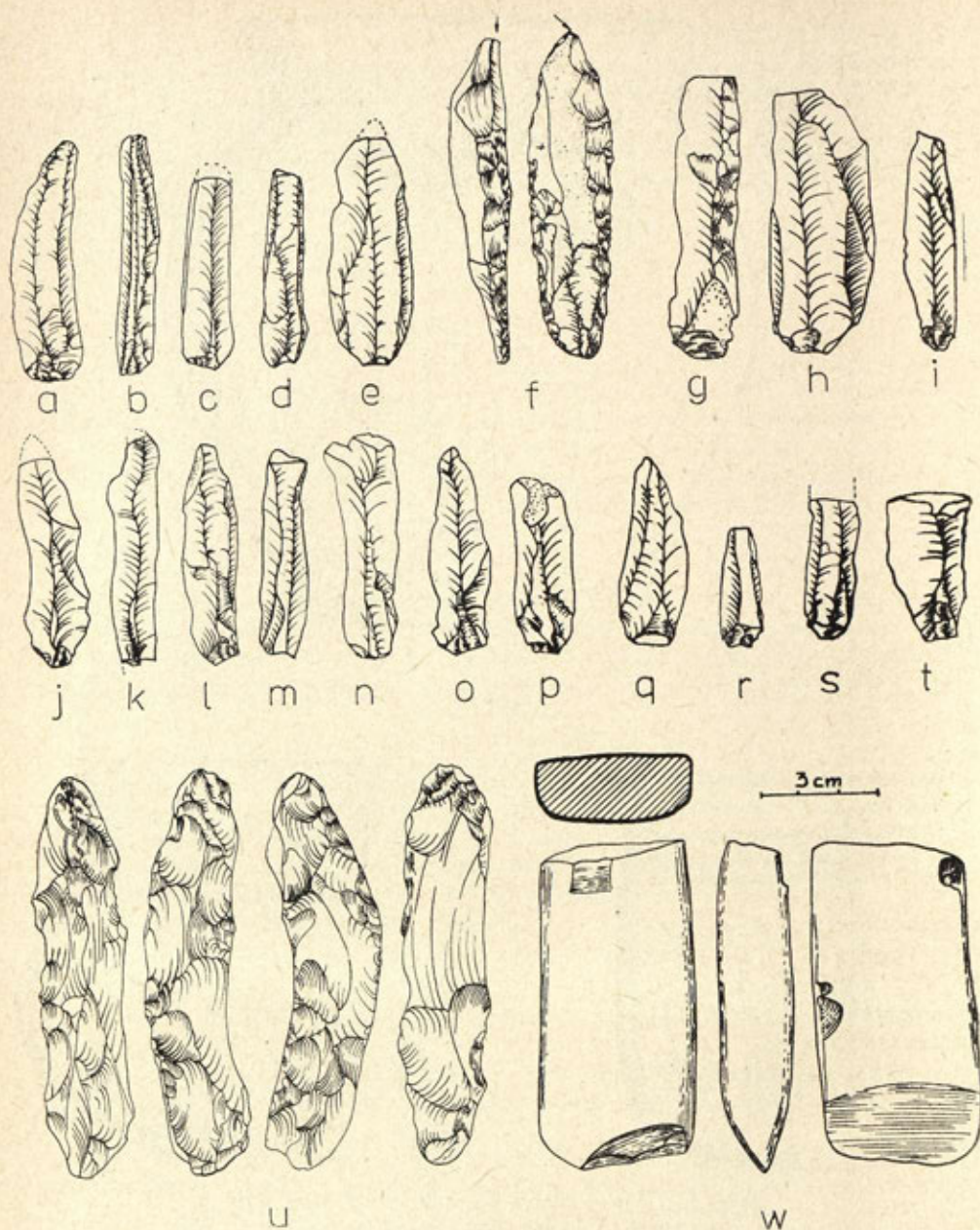
Na głębokości 110 cm od powierzchni ukazał się obiekt o zarysie prostokątnym, orientacji NNW-SSE. Wymiary: 130×75 cm. Wypełnisko bardzo jasne, niewiele różniące się od calca, nieco ciemniejsze przy granicach obiektu. Kości bardzo słabo zachowane, jedynie kości długie widoczne były w postaci smug o nieco innym zabarwieniu i konsystencji. Na podstawie śladów kości długich sądzić można, że pozycja zmarłego była silnie skurczona, a głowa skierowana na południe (w części

Ryc. 6. Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 17:

a — wyposażenie grobu 950; b — wyposażenie grobu 1100; c — wyposażenie grobu 917

a — furniture of grave 950; b — furniture of grave 1100; c — furniture of grave 917

Ryc. 7. Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 17:

a-f — wyposażenie grobu 921; g-w — wyposażenie grobu 937

a-f — furniture of grave 921; g-w — furniture of grave 937

S jamy znaleziono zęby). Położenie twarzy niemożliwe do odtworzenia. Wyposażenie, składające się z narzędzia motykowatego oraz wyrobów krzemiennych, znajdowało się w środkowej partii jamy grobowej (ryc. 10 c).

Inwentarz:

1. Cztery drobne skorupy z zasypiska jamy grobowej. Dwie z nich cienkie z domieszką piaszczystą o silnie zniszczonej powierzchni, dwie z domieszką tłuczonych skorup. Neolit — kultura lendzielska.

2. Trzyńaście wiórów krzemiennych, wykonanych z surowca jurajskiego odmiany A₁. Wióry te odbite są od 5 lub 7 rdzeni jednopiętowych o przygotowanych lub uformowanych piętach (ryc. 7 g-t).

3. Pic o trójkątnym przekroju ze śladami otarcia na wierzchołku i krawędziach bocznych i silnym wyświeceniu powierzchni. Krzemień jurajski odmiany A₂ (ryc. 7 u).

4. Narzędzie motykowate o przekroju płaskowypukłym, przerobione z większego narzędzia tego typu, pękniętego. Ostrze uszkodzone. Na krawędzi bocznej widoczne niewielkie rowkowate zagłębienie (ślad oprawy). Narzędzie wykonane jest z szarozielonego łupku (ryc. 7 w).

Obiekt 950 (stan. 17, ar 262, ćw. C)

Na głębokości 60 cm od powierzchni ukazała się jama grobowa o zarysie prostokątnym, z zaokrąglonymi narożnikami. Wymiary: 140 × 90 cm. Orientacja jamy grobowej SSE-NNW. Wypełnisko jasnobrunatne, słabo różniące się od calca. Górna część jamy grobowej zniszczona przez wkopy nowożytnie. Dno zagłębione w części S. Szkielet słabo zachowany. Głowa zmarłego skierowana była na S, twarz prawdopodobnie na E (ryc. 11 a). Pozycja skurczona. Wyposażenie ułożone przy nogach zmarłego.

Inwentarz:

1. Naczynie z krótką, rozchyloną szyją, brzuścem zdobionym w górnej części cylindrycznymi guzami. Głina z domieszką tłuczonych skorup. Wys. naczynia 16 cm, śr. otworu 12,2 cm, śr. dna 9 cm (ryc. 6 a).

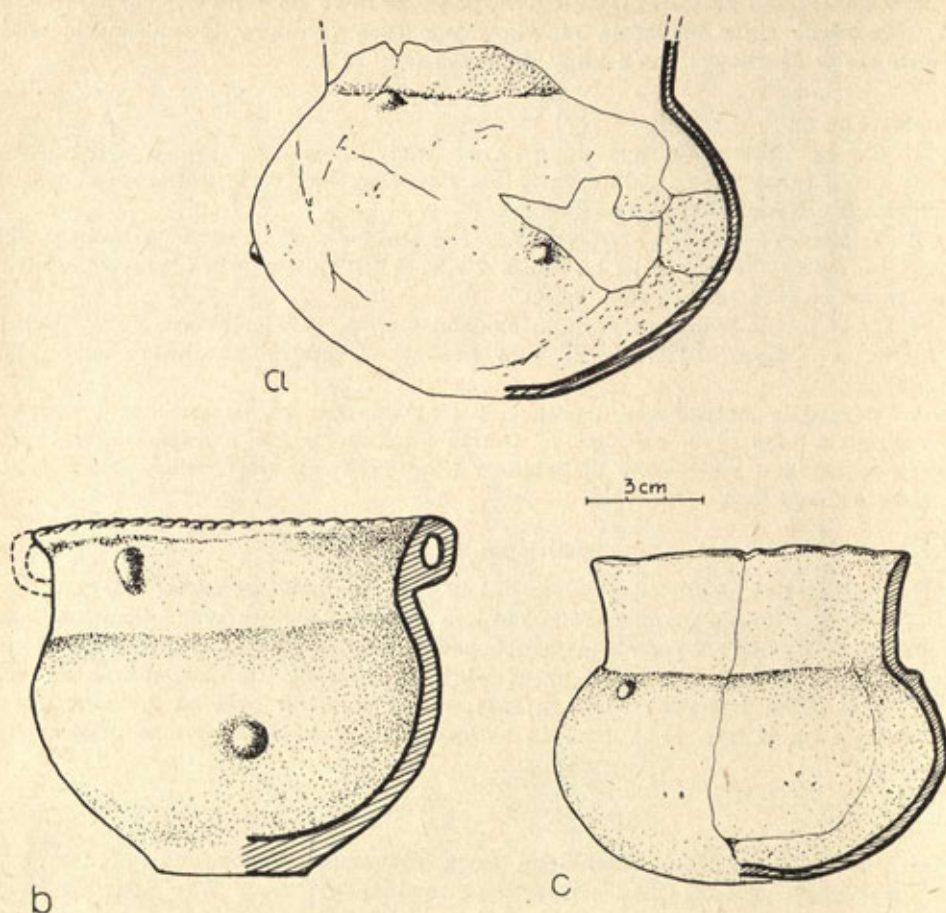
Obiekt 995 (stan. 17, ar 272, ćw. D)

Na głębokości 70 cm od powierzchni ukazał się słabo uchwytny, silnie wydłużony zarys jam grobowych oznaczonych nr. 995 i 996. Jamy te łączyły się, tworząc silnie wyciągnięte wzdłuż osi SSE-NNW zaciemnienie o kształcie wydłużonego, nieregularnego czworokąta o wymiarach 340 × 60 cm. W części S znajdował się pochówek oznaczony jako 995. Zmarły ułożony był w pozycji skurczonej na lewym boku z głową skierowaną na S, twarzą na W. Szkielet bardzo słabo zachowany. W pobliżu głowy zmarłego i w części środkowej grobu znajdowały się dwa naczynia (ryc. 10 a).

Inwentarz:

1. Mała amforka z lekko rozchyloną szyją, baniastym brzuścem, zdobionym w górnej partii trzema małymi nalepianymi guzkami. Granica między brzuścem a szyją podkreślona przez podcięcie. Powierzchnia wygładzona, lekko błyszcząca. Głina z domieszką drobno tłuczonych skorup. Wys. naczynia 8,3 cm, śr. otworu 7,8 cm, śr. dna 2,6 cm (ryc. 8 c).

2. Naczynie szerokootworowe, z karbowanym brzegiem, lekko rozchyloną, krótką szyją. Pod krawędzią dwa małe leżące naprzeciw siebie uszka oraz dwa małe

Ryc. 8. Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 17:

a — wyposażenie grobu 1156; b, c — wyposażenie grobu 995

a — furniture of grave 1156; b, c — furniture of grave 995

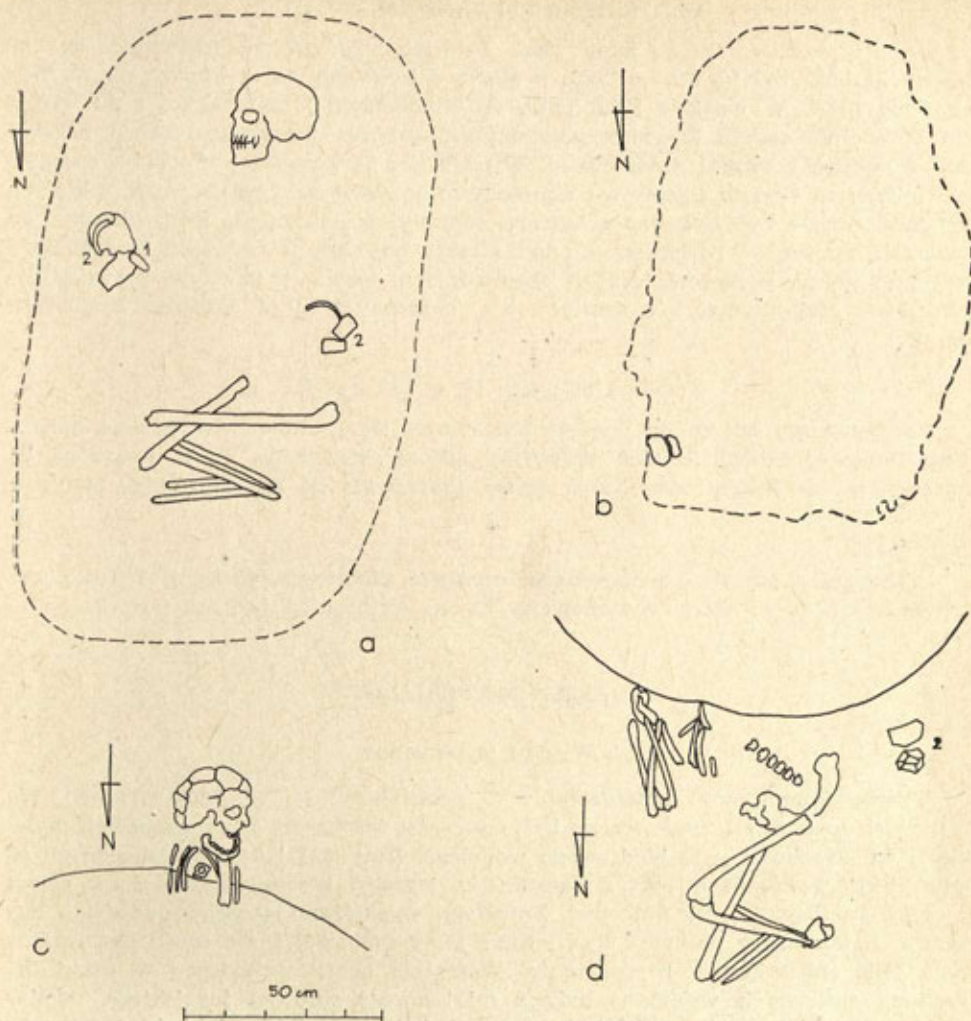
nalepiane okrągłe guzki. Naczynie wykonane z gliny z domieszką piasku. Powierzchnia naczyń szorstka. Wys. naczynia 8,5 cm, śr. otworu 10,5 cm, śr. dna 4,3 cm (ryc. 8 b).

Obiekt 996 (stan. 17, ar 272, ćw. D)

Na głębokości 70 cm od powierzchni ukazał się słabo czytelny zarys jamy grobowej, wspólnej dla obiektu 995 i 996. Słabo zachowany szkielet ułożony był na prawym boku z głową skierowaną na S, twarzą na E. Pozycja zmarłego silnie skurczona, ręce ugięte w łokciach ułożone przy twarzy, nogi skurczone i podciągnięte. Brak wyposażenia (ryc. 10 a).

Obiekt 1100 (stan. 17, ar 290, ćw. A)

Na głębokości 90 cm od powierzchni wystąpiły kości szkieletu leżącego na prawym boku w pozycji skurczonej. Orientacja szkieletu NW-SE. Ręce skurczone

Ryc. 9. Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 17. Pochówki wczesnolendzielskie:

a — grób 825; b — grób 826; c — grób 1108; d — grób 1100. 1 — siekierka kamienna; 2 — ceramika

Early Lengyel burials:

a — grave 825; b — grave 826; c — grave 1108; d — grave 1100, 1 — stone axe; 2 — pottery

przy twarzy, głowa skierowana na S. Na wysokości miednicy znajdowało się naczynie. Zarysów jamy grobowej nie uchwycono. Pochówek zniszczony był częściowo przez młodszą jamę 1107 (ryc. 9 d).

Inwentarz:

1. Niewielkie naczynie gruszkowate zdobione ornamentem kłutym składającym się z rzędów nakłuć pod krawędzią oraz meandra. Gлина miękka, dość tłusta z bardzo drobną domieszką tłuczonych skorup. Wys. naczynia 10,5 cm, śr. otworu 7,4 cm, śr. dna 3 cm (ryc. 6 b).

Obiekt 1108 (stan. 17, ar 290, ćw. B)

Grób uszkodzony przez jamę 1098. Szkielet wystąpił na głębokości 90 cm. Zmarły ułożony był na lewym boku z głową skierowaną na S, twarzą na W. Wyposażenia brak. W obiekcie 1098 (publ. A. Rachwaniec⁴) niszczącym grób wystąpiła duża ilość materiału środkowolendzielskiego oraz pojedyncze skorupy związane z kulturą ceramiki promienistej. Wydaje się, że kompleks obiektów oznaczonych numerem 1098 to 3 jamy we wzajemnym układzie stratygraficznym, z których najmłodsza może być związana z kulturą ceramiki promienistej. W związku z tym stwierdzić można, że pochówek ten był starszy od kultury ceramiki promienistej. Opierając się na przeprowadzonych obserwacjach, można z pewnym prawdopodobieństwem przypuszczać, że szkielet ten związany jest z kulturą lendzielską (ryc. 9 c).

Obiekt 1156 (stan. 17, ar 297, ćw. A)

Na głębokości 80 cm od powierzchni ukazał się pochówek w prawie nieczytelnej jamie grobowej. Szkielet skurczony, głowa skierowana na S, twarz na W. Zmarły leżał na lewym boku. Obok głowy znajdowało się naczynie (ryc. 11 c).

Inwentarz:

1. Niewielka amfoka z baniastym brzuścem zdobionym guzkami i lekko rozchyloną szyją. Wys. naczynia zachowana 10 cm, śr. brzuśca 12,6 cm (ryc. 8 a).

ANALIZA MATERIAŁÓW

1. Wyroby krzemienne

Wyroby krzemienne stwierdzono w 5 pochówkach (4, 66, 825, 921, 937). We wszystkich wypadkach umieszczone były w części środkowej jamy grobowej, mniej więcej na wysokości pasa biodrowego zmarłego. Dwa (921 i 937) z omawianych tu pochówków wyposażone były wyłącznie w wyroby krzemienne, złożone razem w części środkowej jamy grobowej. Zmarłych wyposażano w półsurowiec lub narzędzia. Jeden rdzeń pochodzi z zasypiska jamy grobowej i nie może być traktowany jako intencjonalne wyposażenie. Wszystkie okazy wchodzące w skład inwentarzy grobowych wykonane były z miejscowego surowca jurajskiego, odmiany A⁵, najczęściej z najlepszej jakościowo pododmiany A₁ (185), niekiedy A₂ oraz A₃. Warto zwrócić uwagę na brak wyrobów z importowanych surowców krzemienianych, chociaż w materiałach osadowych z Pleszowa związanych z wczesną fazą kultury lendzielskiej stanowiły one 11,1%⁶, a w podobnie datowanych materiałach z Mogiły 62 — 8,3%⁷. W średniej fazie kultury lendzielskiej import surowców krzemienianych, zwłaszcza krzemienia czekoladowego odgrywał znacznie mniejszą rolę — w materiałach osadowych z Pleszowa importowane surowce krzemienne stanowią poniżej 1%⁸. Przyczynę tego zjawiska widzimy w intensywniejszej eks-

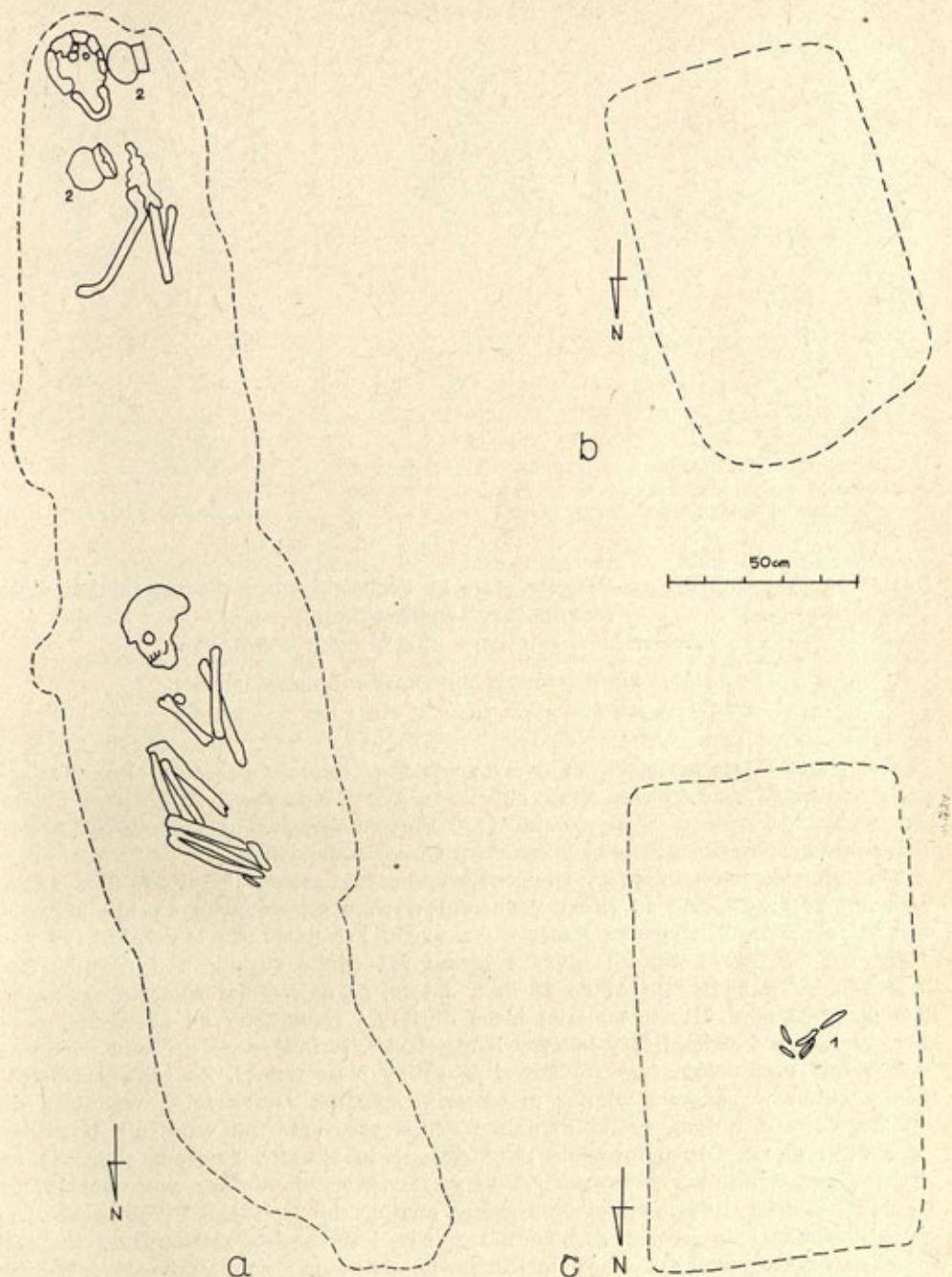
⁴ A. Rachwaniec, *Antropomorficzna główka gliniana z Nowej Huty-Pleszowa*, Spraw. Arch., t. XXVIII: 1976, s. 63-76.

⁵ Podział wg M. Kaczanowskiej, J. K. Kozłowskiego, *Studia nad surowcami krzemieniami południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej*, AAC, t. XVI: 1976, s. 201-216.

⁶ J. K. Kozłowski, *Neolityczne i wczesnoeneolityczne materiały krzemienne ze stanowisk Nowa Huta-Pleszów*, Mat. Arch. NH, t. II: 1969, s. 137.

⁷ M. Kaczanowska, *Kamienne materiały kultur neolitycznych pochodzenia południowego z terenu Nowej Huty*, [w:] *Z badań nad krzemieniarstwem neolitycznym i eneolitycznym*, Kraków 1971, s. 16.

⁸ Kozłowski, *Neolityczne...*, s. 145.

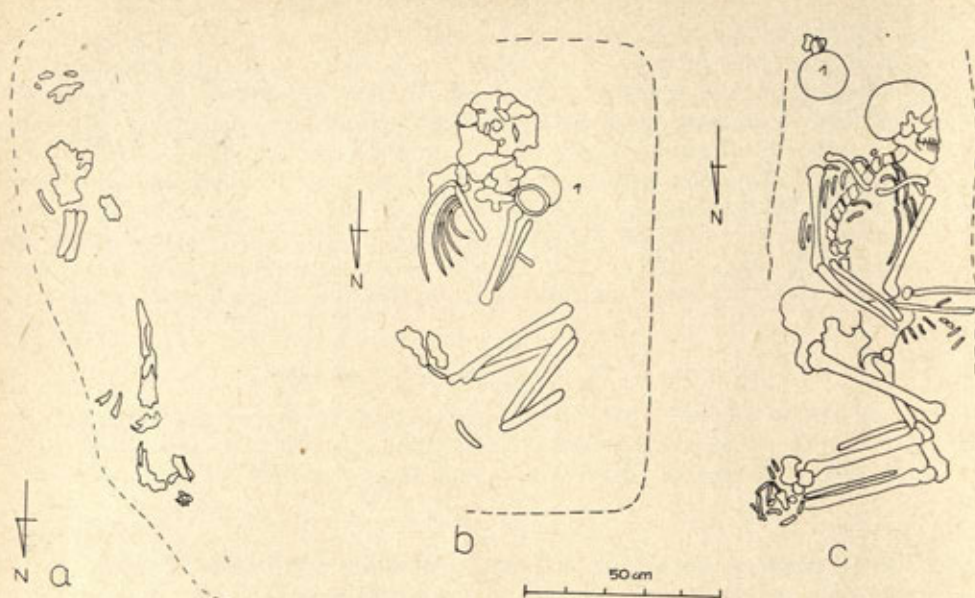

Ryc. 10. Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 17. Pochówki grupy pleszowskiej (średnia faza kultury lendzielskiej):

a — groby 995 i 996; b — grób 921; c — grób 937. 1 — wyroby krzemienne; 2 — ceramika

Burials of the Pleszów group (middle Lengyel phase):

a — graves 995 and 996; b — grave 921; c — grave 937. 1 — flint artifacts; 2 — pottery

Ryc. 11. Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 17. Pochówki grupy pleszowskiej (średnia faza kultury lendzielskiej):

a — grób 950; b — grób 917; c — grób 1156. 1 — ceramika

Burials of the Pleszów group (middle Lengyel phase):

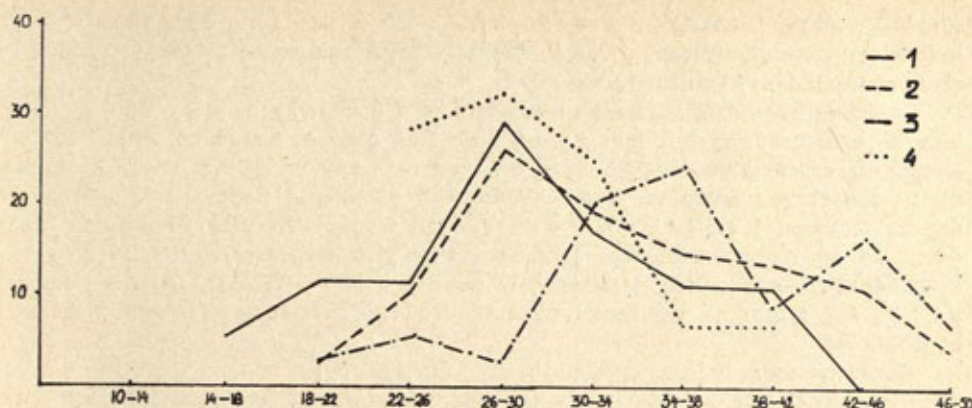
a — grave 950; b — grave 917; c — grave 1156. 1 — pottery

ploatacji złóż miejscowych, a co za tym idzie, w rozwoju pracowni krzemieniarskich w obrębie osad. O wzmożonej eksploatacji złóż krzemienia jurajskiego w tym okresie świadczy obfite występowanie tego rodzaju surowca na stanowisku w Pecheňadach (łącznie z ceramiką białą malowaną), gdzie stanowi 26%⁹.

Półsurowiec wiórowy, który stanowił wyposażenie grobów 921 i 937 (ryc. 7 a-s), odbijany był wyłącznie od rdzeni jednopiętowych o przygotowanych lub uformowanych piętach. W wypadku materiału z grobu 937 udało się stwierdzić, że pochodzi on z 6 lub 7 rdzeni; wióry z grobu 921 odbite zostały z 5 rdzeni. Długość wiórów waha się od 47 do 74 mm, z tym, że najczęściej spotyka się okazy o dług. 50-60 mm. Jest to materiał nieco dłuższy i smuklejszy od znanych z osady materiałów wczesnej fazy kultury lendzielskiej. Rozmiary półsurowca odpowiadają raczej materiałom fazy środkowej — grupy pleszowskiej. Za taką przynależnością kulturową zespołu wiórów przemawia wskaźnik szerokości¹⁰, wahający się od 17,8 do 39,3, z tym, że najliczniejsza grupa zabytków ma wskaźnik pomiędzy 26 a 34 (ryc. 12). Dla porównania zamieszczono tu również diagram obliczony na podstawie materiałów osadowych kultury lendzielskiej — fazy wczesnej i fazy średniej — grupy pleszowskiej oraz grupy modlnickiej (ryc. 12). Przebieg krzywej przedstawiającej inwentarz grobów 921 i 937 jest bardzo zbliżony do krzywej przedstawiającej wióry z osady w Pleszowie, datowanej na średnią fazę kultury lendzielskiej. Niewielkie różnice w przebiegu obu krzywych spowodowane są różnym charakterem znalezisk — w wypadku materiałów grobowych mamy do czynienia

⁹ Zbiory SAV w Nitrze, materiały udostępnione mi łaskawie przez J. Pavúka.

¹⁰ Wskaźnik obliczono wg wzoru (szer. : dług.) · 100. Podział zmienności wyznaczono co 4. Na osi pionowej zaznaczono udział procentowy wiórów.

Ryc. 12. Wykres wskaźnika szerokości wiórów z grobów 921 i 937 ze stan. 17 w Pleszowie, w porównaniu z wskaźnikami wiórów ze stanowisk wczesno- i średniolendzielskich:

1 — materiał z grobów 921 i 937 ze stan. 17 w Pleszowie; 2 — materiał z osady grupy pleszowskiej kultury lendzielskiej z Pleszowa, stan. 17, 18; 3 — materiały grupy samborzecko-opatowskiej z Pleszowa, stan. 17, 18; 4 — materiały grupy modnickiej z Modnicy, woj. Kraków

Diagram of width index of blades from graves 921 and 937 from site 17 at Pleszów in comparison with the indexes of blades from early and middle Lengyel sites:

1 — material from graves 921 and 937 from site 17 at Pleszów; 2 — material from the settlement of the Pleszów group of the Lengyel culture at Pleszów, sites 17 and 18; 3 — material of the Samborzec-Opatów group from Pleszów, sites 17 and 18; 4 — material of the Modnica group from Modnica, province of Kraków

nia z inwentarzem wysegregowanym. Znacznie większe różnice obserwujemy przy porównaniu z krzywą przedstawiającą półsurowiec wiórowy z eponimicznego stanowiska grupy modnickiej, chociaż dominuje tu nadal grupa wiórów o wskaźniku 22-34. W sposób zasadniczy różni się krzywa obrazująca proporcje półsurowca we wczesnej fazie kultury lendzielskiej, gdzie najliczniejsza jest grupa o wskaźniku 30-42. Analiza wielkości i proporcji półsurowca wiórowego z grobów 921 i 937 wskazuje na ich powiązania raczej z średnią fazą kultury lendzielskiej. Pewną wskazówką jest także rodzaj używanego surowca — krzemień jurajski.

W skład wyposażenia wspomnianych grobów wchodziły również 2 narzędzia: rylce (grób 921) (ryc. 7f) i pic (grób 937) (ryc. 7u). Obydwa narzędzia mają ślady pracy w postaci otarcia krawędzi. Badania traseologiczne¹¹ wskazują na czynności w rodzaju wiercenia. Część przeciwnie do pracującej jest silnie wybliszczona, co świadczy o umieszczaniu jej w oprawie uszczelnionej, np. skórą. Rylce występują raczej w późniejszych fazach kultury lendzielskiej (rylec z grobu 12 z Wyściaża). Pic jest narzędziem rzadko spotykanym w zespołach osadowych tej kultury. Jako część wyposażenia grobu wystąpił na cmentarzysku kultury tiszapolgarskiej w Velkých Raškovcach, okres Michalovce (grób 13)¹². Zwyczaj wyposażania zmarłych w narzędzia i półsurowiec wiórowy spotykamy zarówno w KCWR (Nitra—Przemysłowa ulica, groby 4, 14, 41, 58, 76)¹³, jak i w kulturze lendzielskiej (Vý-

¹¹ Badania przeprowadzono w Instytucie Archeologii UJ pod kierunkiem prof. dr. J. K. Kozłowskiego.

¹² Zbiory Zémlépléni Muzeum w Michalovcach, udostępnione mi łaskawie przez dr. J. Vizdala.

¹³ J. Pavúk, *Neolithisches Gräberfeld in Nitra*, Slov. Arch., t. XX-1: 1972, s. 48-52.

čapy—Opatovce)¹⁴. Szczególnie często spotyka się wyposażenie tego typu w kręgu kultur polgarskich (Tibava, Velké Raškovce, Tiszapolgár—Basatanya, Bodrogkeresztúr, Jászladány, Pusztatistványa)¹⁵.

Gładzone narzędzia kamienne wystąpiły w 3 pochówkach. Wszystkie wykonane były ze skał osadowych i miały wyraźne ślady zużycia. Surowiec, z którego wykonano narzędzia kamienne, jest powszechnie używany w KCWR i KL. Złoża jego nie są dotychczas dokładnie znane. Próbę ich określenia podjęli ostatnio bez rezultatu J. Stelcl i J. Malina¹⁶. We wszystkich wypadkach przeprowadzono obserwacje co do rozmieszczenia w jamach grobowych narzędzi kamiennych — w 2 przypadkach leżały w części S jamy, w pobliżu głowy zmarłego, jedynie narzędzie z grobu 937 leżało na wysokości pasa biodrowego, razem z wyrobami krzemieniami.

Wśród narzędzi można wydzielić następujące grupy:

1. Siekierki o lekko łukowatym przebiegu boków, rozszerzające się przy ostrzu (ryc. 3 b, d; 4 f).

2. Narzędzie motykowate (ryc. 7 w).

3. Dłuta (ryc. 3 c).

4. Przęślik lub buławka.

Siekierki (3 egz.) wystąpiły w 2 pochówkach (groby 66, 825). Mają wyraźne ślady uszkodzeń i napraw. Ostrza siekierok są asymetryczne, z wyraźnymi śladami szlifowania od strony spodniej, przekroje czworoboczne.

Narzędzie motykowate wystąpiło w grobie 937. Asymetria ostrza silniej podkreślona niż w poprzednio wydzielonym typie. W połowie wysokości narzędzia na jednej krawędzi widoczne są ślady otarcia w postaci rowka. Podobne ślady obserwowane były przez J. Pavúka na motykowatych narzędziach kamiennych. Badacz ten uważa je za ślady otarcia od pochewkowatych opraw drewnianych¹⁷.

Rzadszym typem narzędzi jest dłuto. Sposób uformowania ostrza ma podobny jak przy siekierkach i narzędziach motykowatych. Ogólnie przypomina ono tzw. kopytovité klíny znane z cmentarzyska KCWR w Nitrze. Narzędzia te uważa J. Pavúk za ciosła do obróbki drewna¹⁸; jednak są one znacznie większe od opisywanego tu dłuta. Fragment przęślika lub buławki kamiennej znaleziono na cmentarzysku w Aszód¹⁹.

2. Ceramika

Ogółem w grobach z Pleszowa wystąpiło 19 naczyń. Ułożone były one najczęściej obok głowy lub przy dłoniach zmarłego (6 wypadków), rzadziej na wysokości pasa biodrowego (2 wypadki). W jednym wypadku stwierdzono ułożenie naczynia w nogach. Dwa miniaturowe naczynia z grobu 825 ułożono w jamie

¹⁴ Zbiory SAV Nitra, udostępnione mi łaskawie przez doc. dr. A. Točíka.

¹⁵ S. Šiška, *Tiszapolgárska kultúra na Slovensku*, Slov. Arch., t. XV-1: 1968, s. 61-176; tenże, *Pohrebisko tiszapolgarskej kultury v Tibave*, tamże, t. XII-2: 1964, s. 293-356; I. Bognár-Kutzián, *The Copper Age Cemetery of Tiszapolgár—Basatanya*, „Archaeologia Hungarica”, t. XLII: 1963, s. 317-327; L. Bella, *A bodrogkeresztúri eneolitikori temető*, „Az orszagos régészeti es embertani tarsulat évkönyve”, t. 1: 1923, s. 7-18; P. Patay, *Rézkori temető leletei jászladányból*, AE, t. 72: 1944-1945, s. 1-10; J. Hillebrand, *Das frühkupferzeitliche Gräberfeld von Pusztatistványa*, „Archaeologia Hungarica”, t. IV: 1929, s. 30.

¹⁶ J. Stelcl, J. Malina, *Kamienne surowce w paleolicie i neolicie Moraw*, AAC, t. XVI: 1976, s. 221-227.

¹⁷ Pavúk, *Neolithisches Gräberfeld...*, s. 54.

¹⁸ Pavúk, *Neolithisches Gräberfeld...*, s. 52-53.

¹⁹ N. Kalicz, *Einige Probleme der Lengyel-Kultur in Ungarn*, St. Zv., t. 17: 1969, s. 180-182.

grobowej wyraźnie ponad zmarłym (w częściowo już zasypanej jamie grobowej?). Stwierdzić należy, że bogatsze wyposażenie w ceramikę towarzyszyło pochówkom z wczesnej fazy kultury lendzielskiej (grupa samborzecko-opatowska) — do 6 naczyń, podczas gdy w pochówkach późniejszych regułą jest występowanie 1, czasem 2 naczyń.

W pochówkach związanych z wczesną fazą kultury lendzielskiej wystąpiła wyłącznie ceramika cienkościenne, zwłaszcza liczna jest grupa zdobiona ornamentem nakłuwanym (66%), podczas gdy w materiale osadowym udział ceramiki z ornamentem nakłuwanym sięga 17,4%²⁰. Jeżeli jednak weźmiemy pod uwagę wyłącznie ceramikę cienkościnną, udział kłutego materiału na osadzie znacznie wzrasta.

W materiale ceramicznym z pochówków związanych z grupą samborzecko-opatowską wyróżniono następujące formy:

A. Ceramika zdobiona ornamentem kłutym.

1. Pucharki gruszkowate, w 2 odmianach:

Z nisko umieszczonym załosem, o wysokości do 10,5 cm i średnicy do 8 cm, zdobione meandrem i pasmem nakłuć pod krawędzią (ryc. 1 c; 2 b; 4 a; 6 b). Forma pospolita we wczesnej fazie kultury lendzielskiej, znana m. in. z materiałów osadowych z Pleszowa²¹.

Większe pucharki, do 16 cm wysokości i 14 cm średnicy z nieco wyżej umieszczonym załosem i ornamentem złożonym z pasma nakłuć pod krawędzią i klamer wsuwanych (ryc. 1 a; 5 a). Jest to motyw znacznie rzadszy, nie znany z materiałów osadowych.

2 a. Misy zdobione nacinanymi guzkami (ryc. 4 b). Podobne misy znane są z osady w Pleszowie²². Płytkie misy spotyka się w kręgu wczesnolendzielskim, m. in. na terenie Słowacji (grupa Lužianky)²³.

2 b. Mała miska z obiektu 4 rozchylona ku górze, z nisko umieszczonymi guzkami (ryc. 1 d) jest formą licznie reprezentowaną w materiałach osadowych tej kultury²⁴.

3. Amfory (ryc. 2 a; 3 a). Dotychczas z Małopolski znamy jedynie 3 okazy tego typu naczyń. Są one interesującym przyczynkiem do krzyżowania się wpływów kultury ceramiki wstęgowej kłutej i kultury lendzielskiej na terenie Małopolski. Przy formie, która nawiązuje do kręgu wczesnolendzielskiego, występuje zdobienie ornamentem kłutym, o wątkach typowych dla fazy IV kultury ceramiki wstęgowej kłutej wg M. Zápotockiej²⁵.

B. Ceramika bez ornamentu kłutego.

1. Amforyka zdobiona ornamentem rytym i malowanym (ryc. 1 e). Jest to niewątpliwie import z terenu grupy słowacko-morawskiej ceramiki malowanej. Podobne naczynia znane są m. in. z osady w Nitrianskim Hrádku²⁶. Analogiczne na-

²⁰ Kulczycka-Leciejewiczowa, *Nowa Huta-Pleszów...*, s. 52.

²¹ Kulczycka-Leciejewiczowa, *Nowa Huta-Pleszów...*, s. 41. tabl. XI: 3; 5.

²² Kulczycka-Leciejewiczowa, *Nowa Huta-Pleszów...*, s. 36.

²³ B. Novotný, *Lužianska skupina a počiatky maľovanej keramiky na Slovensku*, Bratislava 1962.

²⁴ Kulczycka-Leciejewiczowa, *Nowa Huta-Pleszów...*, tabl. VII: 1; XI: 17.

²⁵ M. Zápotocká, *Die Stichbandkeramik in Böhmen und in Mitteleuropa*, „Fundamente“, t. 3: 1972, tabl. 7.

²⁶ *Slovensko v mladšej dobe kamennej*, Bratislava 1971, s. 125, ryc. 18.

cznie pochodzi z sąsiedniego stanowiska w Mogile (jama 145)²⁷ oraz ze wspomianej tu wielokrotnie osady w Pleszowie²⁸.

2. Amforki dwuuszne (ryc. 1 f; 4 e) są naczyniami dość rzadko występującymi w materiałach wczesnolendzielskich, częstsze są natomiast w materiałach fazy średniej kultury lendzielskiej. Obydwa naczynia rozmiarami odbiegają od normy. Naczynie z grobu 4 uznać można za małą amforę, natomiast naczynie z grobu 825 jest miniaturką. Odmienne proporcje mogą wynikać z miniaturyzacji naczyń.

3. Misy z lekko wychylonym brzegiem zdobionym nacinaniem (ryc. 1 b; 5 b) są formą pospolitą we wczesnej fazie kultury lendzielskiej. Liczne naczynia tego typu znane są zarówno z osady w Pleszowie²⁹, jak i z innych stanowisk³⁰.

4. Doniczkowate naczynko miniaturowe (ryc. 4 d). Dokładne analogie dla tego okazu nie są mi znane. Sama forma głębokiego naczynia o rozchylonych ściankach nie jest elementem obcym we wczesnej fazie kultury lendzielskiej — może być naśladownictwem głębokich mis z wyścięciem pod krawędzią.

Do fazy średniej kultury lendzielskiej zaliczyć możemy 4 pochówki wyposażone w ceramikę. Mają one uboższe wyposażenie niż groby zaliczone do fazy poprzedniej. W ceramice wyróżniamy następujące formy:

1. Cienkościenne amforki (3 okazy) z baniastym brzuścem i lekko rozchyloną szyją (ryc. 6 c; 8 a, c). Forma ta jest charakterystyczna zarówno dla wczesnej, jak i średniej fazy kultury lendzielskiej. Reminiscencją tych form są niektóre amfory znane z grupy Wyciąże-Złotniki³¹, obce zresztą kulturze bodrogkereszturskiej.

2. Mała amfora z karbowanym brzegiem i uszkami nieco wystającymi ponad krawędź (ryc. 8 b). Zwyczaj umieszczania uszek przy krawędzi znany jest już w grupie pleszowskiej, ale wydaje się charakteryzować raczej młodsze fazy kultury lendzielskiej (grupa Brodzany Nitra, Ludanice, Jordanów, młodsza faza grupy ocickiej, grupa złocka, biała malowana).

3. Naczynie garnkowate zdobione guzami (ryc. 6 a) jest formą pospolitą w kulturze lendzielskiej, od jej fazy średniej, zarówno w materiałach grupy pleszowskiej³², jak i szczególnie często w grupie modlnickiej oraz w grupie Brodzany Nitra³³.

Analiza całości materiałów wskazuje, że pochówki z osady pleszowskiej datować możemy co najmniej na 2 fazy kultury lendzielskiej: wczesną (grupa samborzecko-opatowska) i średnią. Z fazą wczesną związanych jest 7 pochówków — 4, 46, 66, 825, 826, 1100 oraz prawdopodobnie grób 1108. Przynależność tego ostatniego pochówka określa jedynie jego pozycja stratygraficzna. Na średnią fazę kultury lendzielskiej datowane są groby 917, 921, 937, 950, 995, 996, 1156. Pochówki 921 i 927, wyposażone jedynie w wióry i narzędzia krzemienne i kamienne, przydzielono do fazy średniej kultury lendzielskiej na podstawie analizy ich wskaźników szerokościowo-długościowych. Jest to pierwsza próba rozdzielenia pósurowca fazy wczesnej i średniej kultury lendzielskiej. Wydaje się, że w tym wypadku metoda wskaźników szerokościowo-długościowych daje pewne rezultaty,

²⁷ M. Godłowska, *Sprawozdanie z badań w Nowej Hucie-Mogile na stanowisku 62 i 62a*, Spraw. Arch., t. XX: 1969, s. 73, ryc. 4: i.

²⁸ M. Kaczanowska, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w 1971 r. w Nowej Hucie na stanowisku 18 (Nowa Huta-Pleszów)*, Spraw. Arch., t. XXVIII: 1976, s. 247.

²⁹ Kulczycka-Leciejewiczowa, *Nowa Huta-Pleszów...*, s. 39, tabl. X: 10.

³⁰ Mogiła 62 — materiały niepublikowane.

³¹ J. K. Kozłowski, *Eneolityczne groby szkieletowe z Nowej Huty-Wyciąża, pow. Kraków*, Mat. SiW, t. I: 1971, s. 65 i n.; A. Dzieduszycka-Machnikowa, *Wyniki badań osady kultury lendzielskiej na stanowisku w Złotnikach, pow. Proszowice*, w 1964 roku, Spraw. Arch., t. XVIII: 1966, s. 19-29, ryc. 5 a, d.

³² Kulczycka-Leciejewiczowa, *Nowa Huta-Pleszów...*, s. 100.

³³ *Slovensko v mladšej...*, s. 139-148.

ale właściwą jej przydatność określić może badanie dużych serii wyrobów z różnych stanowisk. Materiał ceramiczny fazy średniej kultury lendzielskiej jest dość ubogo i mało zróżnicowany. Być może, nieco młodszym elementem byłaby tu amforyka z 2 uszkami pod krawędzią, ale jest to niewystarczający w tej chwili element dla przydzielenia grobu 995 od młodszej części średniej fazy kultury lendzielskiej.

POŁOŻENIE SZKIELETÓW

Na wczesną fazę kultury lendzielskiej datować możemy 7 pochówków. Niestety zły stan zachowania szkieletów nie pozwala na odtworzenie ich układu we wszystkich wypadkach. Nie zawsze udało się też zaobserwować kształt jamy grobowej. We wszystkich przypadkach, gdzie udało się zaobserwować jamę grobową, był to obiekt o zarysie w przybliżeniu prostokątnym, z zaokrąglonymi narożnikami, o głębokości od 20 do 50 cm. Orientacje jam grobowych oraz szkieletów wzdłuż osi północ—południe z odchyleniem głowy na zachód (2 wypadki) (ryc. 9a, b) lub wschód (1 wypadek). Jedynie szkielet z grobu 1100 wyraźnie odchylony był na wschód, tak że właściwie mówić tu możemy raczej o orientacji SE-NW (ryc. 9d). Pochówki prawdopodobnie nie były oznaczone na powierzchni, gdyż są przecięte przez młodsze obiekty osadowe.

Zachowane szkielety ułożone były w pozycji skurczonej, z rękami zgiętymi w łokciach, ułożonymi w pobliżu twarzy. Dwa pochówki ułożone były na boku prawym (groby 825, 1108), jeden na boku lewym (grób 1100). A. Häusler przywiązuje dużą wagę do ułożenia na lewym lub prawym boku, łącząc je — już od kultury lendzielskiej — ze różnicowaniem płci zmarłych³⁴. Prawa strona miała być charakterystyczna dla pochówków męskich, lewa dla kobiecych. Uwagi te wydaje się potwierdzać wstępna analiza antropologiczna materiałów z Pleszowa. Jednak stan zachowania szkieletów oraz ich niewielka seria zmuszają do ostrożnego wyciągania wniosków. Pomiedzy grobami, które możemy uznać za męskie, a niekompletnie zachowanym grobem kobiecym nie ma specjalnej różnicy w wyposażeniu. Być może za wyznacznik płci można uważać siekierkę kamienną znalezioną w grobie 825. Podobne przypuszczenie wyraził U. Fischer w stosunku do grobów związanych z KCWR, z terenu dorzecza Solawy³⁵. Jedyna siekierka kamienna z cmentarzyska w Brześciu Kujawskim wystąpiła także w grobie męskim³⁶. Najbogatsze wyposażenie związane jest z pochówkiem dziecięcym (6 naczyń).

Na fazę średnią kultury lendzielskiej datowanych jest 7 pochówków. Zmarli ułożeni byli w jamach grobowych prostokątnych z zaokrąglonymi narożnikami, zorientowanych wzdłuż osi SN. Wszystkie zachowane szkielety miały głowę skierowaną na S. W części S jam grobowych 921 i 937 zachowały się ślady zębów (szkliwo) świadczące o podobnym ułożeniu zmarłych. Pozycje szkieletów podobne jak w pochówkach fazy poprzedniej — skurczone, z rękami ułożonymi przy twarzy. Stwierdzono różnicę w stopniu skurczenia zmarłych: od silnie skurczonych, z wysoko podciągniętymi kolanami (grób 996) do słabo skurczonych, z rękami ugiętymi w łokciach pod kątem prostym (grób 1156). Dwa pochówki ułożone były

³⁴ A. Häusler, *Übereinstimmungen zwischen den Bestattungssitten von Jäger- und Fischergruppen und der Kulturen des donauländischen Kreises*, „Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodenkmalpflege”, t. 13: 1964, s. 59.

³⁵ U. Fischer, *Die Gräber der Steinzeit im Saalgebiet*, „Vorgeschichtliche Forschungen”, t. 15: 1956, s. 35.

³⁶ K. Jażdżewski, *Cmentarzyska kultury ceramiki wstęgowej i związane z nimi ślady osadnictwa w Brześciu Kujawskim*, WA, t. XV: 1938, s. 41.

na lewym boku, 3 na prawym. Nie stwierdzono pomiędzy nimi specjalnych różnic w wyposażeniu. Do fazy średniej kultury lendzielskiej zaliczono również 2 groby z nie zachowanymi szkieletami, wyposażone jedynie w wyroby krzemienne. Są to pierwsze pochówki z takim wyposażeniem z terenu Małopolski, choć zwyczaj wyposażania zmarłych w wyroby krzemienne pospolity jest m. in. w kręgu kultur połgarskich (m. in. Tibava, Velké Raškovce).

Skureczona pozycja zmarłych, która wg wielu badaczy ma być naśladownictwem pozycji śpiącego człowieka, jest rozpowszechniona w kręgu kultur wstęgowych na terenie całej Europy. Nie jest ona jednak ściśle przestrzegana — obok niej zdarzają się groby wyprostowane. W Brześciu Kujawskim np. pozycji skurczonej nie przestrzegano zbyt ściśle w stosunku do niemowląt. Orientacja zmarłych, zwłaszcza we wczesnych fazach neolitu jest nie ustalona, z tym, że przeważa E-W. Równoleżnikowy układ szkieletów znany jest z terenu Bałkanów (stan. Vinča i Botos-Zivnaca Dolja)³⁷, choć obok tego występują na tych samych stanowiskach, jednak w mniejszej ilości groby o orientacji S-N (Botos). Na cmentarzyskach związanych z KCWR spotyka się także zarówno orientację N-S, jak i E-W³⁸. W kręgu kulturowym lendzielskim na terenie Węgier dominuje także układ szkieletów wzdłuż osi E-W (197 pochówków na 368 zmarłych z cmentarzyska w Zengövárkony)³⁹. Na cmentarzysku w Aszód dominuje orientacja SE-NW (do 70% pochówków)⁴⁰. Układ równoleżnikowy grobów przeważa w kręgu połgarskim, występuje zwłaszcza we wcześniejszych fazach, jak grupa Tiszapolgár-Csöszhalom-Oborin kierunku SE-NW i SW-NE oraz stosunkowo najrzadziej N-S. Ustalenie orientacji następuje dopiero w eneolicie w kulturze bodrogkereszturskiej.

W dorzeczu Soławy i środkowej Łaby począwszy od KCWR przeważa także orientacja E-W. Jedynie w kulturach Rössen i Gatersleben spotykamy pochówki o orientacji N-S: w kulturze Rössen obok kierunku E-W, w kulturze Gatersleben wyłącznie występuje ten kierunek chowania zmarłych. U. Fischer i H. Behrens łączą istnienie odmiennego od powszechnie przyjętego kierunku orientacji z istnieniem obcych grup (przybyszów?)⁴¹.

Istnienie w neolicie tak różnorodnej i nie ustalonej pozycji zmarłych sprawiło, że M. V. Garašanin wyraził pogląd, że nie jest istotną sprawą orientacja szkieletu, lecz kierunek, w jakim jest zwrócona twarz zmarłego⁴².

Na tle tak różnorodnego układania zmarłych orientacja grobów z Pleszowa uderza swą jednolitością w obu fazach chronologicznych. Co prawda, niewielka seria pochówków nie pozwala na wyciągnięcie szerszych wniosków, lecz dodatkowe argumenty uzyskujemy rozważając sprawę orientacji innych pochówków kultury lendzielskiej z Małopolski. Zarówno na stanowiskach w Kowali, skąd

³⁷ M. Garašanin, *Sahranjivanje v balkansko-anadolskom kompleksu mladog neolita*, „Glasnik Zemlanskog Muzea v Sarajevu”, t. XI: 1956, s. 205.

³⁸ D. Kahlke, *Die Bestattungssitten des donauländischen Kulturkreises der jüngeren Steinzeit*, Berlin 1954, s. 120; Pavúk, *Neolithisches Gräberfeld...*, s. 32-33; E. Plesl, *Pohřebišťe lidu s volutovou keramikou v Mlýnské na Slovensku*, AR, t. IV: 1952, s. 9; J. Kamińska, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w Samborcu, pow. Sandomierz, w 1963 r.*, Spraw. Arch., t. XVII: 1965, s. 76-82.

³⁹ J. Dombay, *Die Siedlung und das Gräberfeld in Zengövárkony*, Budapest 1960, s. 194 i n.

⁴⁰ N. Kalicz, *Siedlung und Gräber der Lengyel Kultur in Aszód*, „Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften”, Budapest 1972, s. 66.

⁴¹ Fischer, *Die Gräber...*, s. 216; H. Behrens, *Die Jungsteinzeit im Mittelbe-Saale-Gebiet*, Berlin 1963, s. 231.

⁴² Garašanin, *Sahranjivanje*, s. 230.

znane są 3 pochówki, prawdopodobnie związane z grupą malicką, jak i na stanowisku w Chełmie pochówki mają orientację N-S⁴³.

Groby związane z grupą zlocką ceramiki białą malowaną ze Strzyżowa mają orientację SE-NW i S-N⁴⁴. Warto dodać, że także nawet groby z Brześcia Kujawskiego są zorientowane wzdłuż osi N-S⁴⁵. Ten typ orientacji zanika w eneolicie, kiedy to — zapewne wraz ze zwiększonymi wpływami kręgu polgarskiego — zaczyna przeważać kierunek W-E (cmentarzysko w Wyciażu, pochówki grupy jordanowskiej, pochówek z Janówka). Ustalenie się orientacji wczesno- i średniolendzielskich pochówków w Małopolsce wzdłuż osi N-S jest prawdopodobnie zjawiskiem lokalnym, zanikającym z czasem, gdy zwiększają się wpływy ośrodka polgarskiego. Niewielka seria pochówków z tego okresu nakazuje fraktować powyższe stwierdzenie z pewną ostrożnością. Rozważając problem orientacji pochówków w kulturze lendzielskiej próbowano ustalić, czy istnieje zależność pomiędzy zmianą orientacji długich domów trapezowatych stwierdzoną przez B. Soudskiego⁴⁶ a zmianą orientacji grobów. Generalnie zależności takiej nie można stwierdzić, chociaż na niektórych stanowiskach istnieje podobna orientacja, np. Brześć Kujawski — zarówno pochówki, jak i domy ułożone są wzdłuż osi N-S. Jedyne dotychczas odkryty wczesnolendzielski dom słupowy z Nowej Huty-Mogily⁴⁷, stanowiska leżącego ok. 1-2 km od omawianego tu stanowiska w Pleszowie, ma także orientację N-S podobnie jak omawiane tu pochówki.

Wobec niewielkiej serii i słabego zachowania pochówków z Pleszowa trudno się wypowiadać co do zależności pomiędzy płcią a ułożeniem na prawym lub lewym boku. Zależność ta jest w 4 wypadkach potwierdzona przez dane uzyskane w drodze badań antropologicznych. Ponieważ część szkieletów nie zachowała się w ogóle lub w stanie nie pozwalającym na określenie płci, trudno jest wyciągać szersze wnioski.

ROZPLANOWANIE GROBÓW I ICH STOSUNEK DO OSADY

Analizując plan stanowiska stwierdzić możemy, że pochówki z fazy wczesnej i środkowej kultury lendzielskiej zajmują odmienne położenie na terasie pleszowskiej (ryc. 13). Groby związane z grupą samborzecko-opatowską układają się wzdłuż terasy, bliżej jej skraju, tworząc 3 skupienia, natomiast pochówki datowane na średnią fazę kultury lendzielskiej w większym stopniu związane są z wyodrębnioną topograficznie partią terasy pleszowskiej — cyplem II. Najbliżej załomu terasy znajduje się pojedynczy grób 1156, dalej na północ 4 pochówki: 917, 950, 995 i 996, najdalej w głąb terasy wysunięte są groby 921 i 937. Zarówno pochówki związane z fazą wczesną kultury lendzielskiej, jak i fazą średnią często znajdują się w układzie „parzystym” — po 2 groby obok siebie w odległości od 1,3 m do 4,5 m. Pochówki te mają zbliżoną orientację i podobny typ wyposażenia. Sytuacja ta nie spotykana na

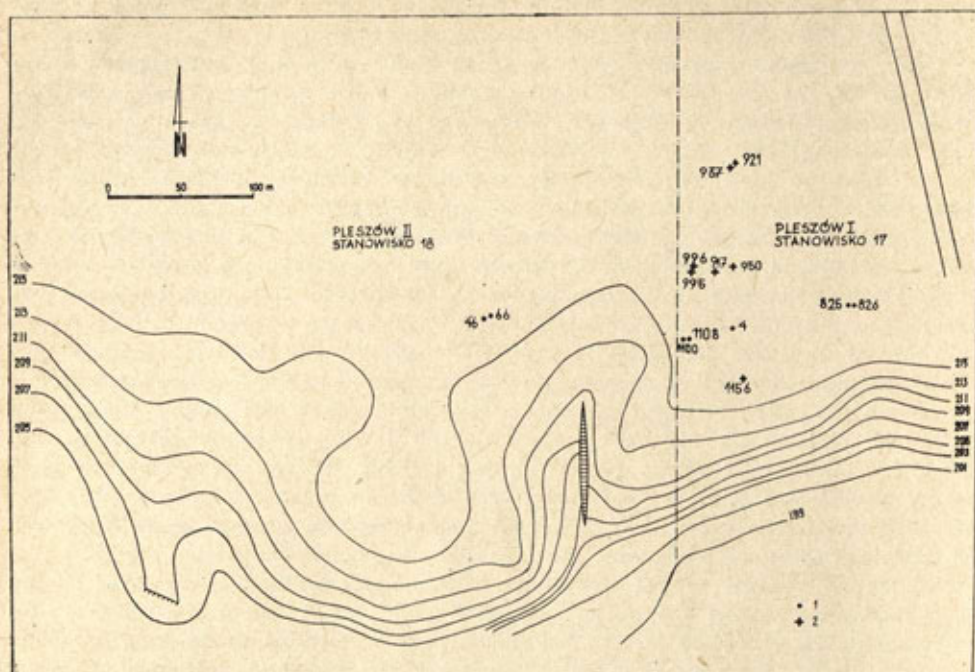
⁴³ J. Krauss, *Wielokulturowe stanowisko w Kowali, pow. Proszowice*, Mat. Arch., t. XI: 1970, s. 157-174; M. Cabalska, *Badania archeologiczne w Chełmie, pow. Bochnia*, Spraw. Arch., t. XXI: 1969, s. 47-55.

⁴⁴ J. Gurba, *Wyniki prac ratowniczych w 1962 r. w Strzyżowie, pow. Hrubieszów*, Spraw. Arch., t. XI: 1964, s. 56-58; tenże, *Groby ludu z ceramiką wstęgową malowaną w Moniatyczach-Kolonii, pow. Hrubieszów*, „Studia Archeologiczne”, t. II: 1967, s. 143-254; E. Kempisty, *Grób kultury wstęgowej ceramiki malowanej w Werbkowicach, pow. Hrubieszów*, WA, t. XXVIII: 1962, s. 200; Z. Podkowińska, *Badania w Strzyżowie, pow. Hrubieszów, woj. Lublin, w latach 1935-1937 oraz 1939*, Prz. Arch., t. V: 1960, s. 48.

⁴⁵ Jażdżewski, *Cmentarzyska...*, s. 33-36.

⁴⁶ B. Soudsky, *L'Étude de la maison néolithique*, Slov. Arch., t. XVII-2: 1969, s. 5-96.

⁴⁷ M. Godłowska, *Chata kultury lendzielskiej w Nowej Hucie-Mogile na stan. 62*, Mat. Arch., t. XI: 1968, s. 137-148.

Ryc. 13: Kraków-Nowa Huta-Pleszów, stan. 17, 18. Rozmieszczenie grobów:

1 — wczesna faza kultury lendzielskiej; 2 — średnia faza kultury lendzielskiej

Distribution of graves:

1 — early Lengyel phase; 2 — middle Lengyel phase

innych cmentarzyskach z tego okresu jest zapewne wynikiem rozwinięcia idei chowania zmarłych w grobach podwójnych. Na taką właśnie genezę grobów „parzystych” wskazują pochówki 995 i 996, gdzie jama grobowa kopana była do pewnej głębokości wspólnie dla obu zmarłych. Pochówki podwójne znane są licznie z cmentarzysk należących do kręgu lendzielskiego (Lengyel, Zengövárkony, Aszód) oraz z tiszapolgarskiego cmentarzyska w Tibavie. Ostatnio wspomniane cmentarzysko dostarcza nam ciekawej obserwacji: poza grobami, gdzie 2 zmarłych złożonych było w jednej jamie grobowej, stwierdzono tam występowanie pochówki (oznaczonego nr. 20 a i 20 b), gdzie zmarli leżeli w 2 oddzielnych jamach grobowych, stykających się węższymi ściankami⁴⁸. Pochówki „parzyste” są czymś odmiennym od grup grobów, znanych z prawie wszystkich cmentarzysk kultur cyklu wstęgowego, które są przez badaczy interpretowane jako cmentarzyska rodzinne lub mieszkańców 1 domu. W Pleszowie obserwować możemy zgrupowania grobów, w skład których wchodzi również i groby parzyste (groby 917, 950, 995, 996).

Przy rozważaniach, dotyczących obrządku grzebalnego plemion neolitycznych, istotny wydaje się problem stosunku cmentarzysk do osad. Na terasie pleszowskiej, skąd pochodzą omawiane tu pochówki, znana jest osada zarówno fazy wczesnej, jak i środkowej kultury lendzielskiej. Przyjmując ogólny zasięg osad wczesnej i średniej fazy kultury lendzielskiej za A. Kulczycką-Leciejewiczową⁴⁹, stwierdzamy, że pochówki występują w obrębie osad, z pewnymi jednak wyraźnymi ten-

⁴⁸ Šiška, *Pohřebisko...*, s. 293-356.

⁴⁹ Kulczycka-Leciejewiczowa, *Nowa Huta-Pleszów...*, s. 112-114, ryc. 24, 25.

dencjami, które zostały już omówione (tzn. tendencje do lokowania grobów w fazie wczesnej na skraju terasy, a więc i na skraju osady, oraz grupowanie się grobów z średniej fazy w obrębie wspomnianego cypla II).

Równocześnie zwraca uwagę fakt, że zarówno wczesno-, jak i środkowolendzielskie pochówki nie niszczą ani też nie są niszczone przez obiekty osadowe tej samej fazy kultury lendzielskiej. Układy stratygraficzne stwierdzamy natomiast pomiędzy obiektami fazy średniej kultury lendzielskiej a pochówkami grupy samborzecko-opatowskiej (ryc. 9c). Występowanie pochówków na terenie osad ma starą metrykę i jest powszechne zarówno w kulturach poprzedzających kompleks kulturowy lendzielski (Starčewo—Cris, Vinča, Boian, KCWR), jak i w kręgu lendzielsko-pogarskim, a także we wcześniejszych fazach kultury Cucuteni. M. V. Garašanin i S. N. Bibikow reprezentują pogląd, że pochówki znajdowane na terenie osad leżały bezpośrednio pod chatami, w pobliżu ogniska i są wyrazem kultu przodków⁵⁰. Odmienne tendencje pojawiają się jedynie w grupach lokalnych KCWK, związanych z położeniem KCWR⁵¹ (np. grupa Hinkelstein w Nadrenii), skąd znamy duże cmentarzyska liczące do 69 pochówków — Worms Rheingewann⁵². Osobnym zagadnieniem są cmentarzyska późnych faz kultury Hamangia, której obrządek pogrzebowy jak i wpływy widoczne w ceramice oraz typ gospodarki wskazują na inne oddziaływania niż przyjmowane przez kultury naddunajskie⁵³. We wczesnych fazach kompleksu kulturowego lendzielskiego zwyczaj chowania zmarłych w obrębie osad powszechny jest na terenach leżących na północ od środkowego Dunaju: w Małopolsce, zachodniej Słowacji i na Morawach, w grupie słowacko-morawskiej ceramiki malowanej. Pojedyncze pochówki wystąpiły tu m. in. na stanowiskach Brno—Klobuki, Malé Kršteňany, Nitra, Sila, Svodín, Tesetice-Kyjovice, Telnice, Veselá⁵⁴. Niejasny jest stosunek wzajemny osad i grobów grupy Lužianky; wydaje się jednak na podstawie publikacji B. Novotného, że nie można oddzielić tu części mieszkalnej i cmentarzyska⁵⁵. Podobny jest sposób chowania zmarłych na terenie Czech i Śląska w rozwijającej się w tym czasie KCWK⁵⁶. Z wczesnych faz kompleksu kulturowego lendzielskiego znane są duże cmentarzyska z terenu Węgier — Zengővárkony⁵⁷, Aszód⁵⁸, Lengyel⁵⁹ — które położone są także w obrębie osad. Ten sposób chowania zmarłych przetrwał w kulturze lendzielskiej nawet do jej późnych faz (grupa ocicka).

⁵⁰ Garašanin, *Saharanjivanje...*, s. 227; S. N. Bibikow, *K woprosu o pogrebnom rituale w Tripolie*, KSIA, t. XVIII: 1952, s. 36-41.

⁵¹ M. Stekla, *Pohrby lidu s volutovou a vypichanou keramikou*, AR, t. VIII: 1956, s. 697-723.

⁵² W. Meier-Arend, *Die Hinkelstein-Gruppe*, Berlin 1975, s. 69-79.

⁵³ D. Berciu, *Cultura Hamangia*, Noi contributi I, Bukareszt 1966.

⁵⁴ J. Ondraček, *Neolitický hrob z Klobuk u Brna*, AR, t. XX: 1968, s. 145-149; E. Vlček, J. Barta, *Lengyelský kostrový hrob z Malých Kršteňan (okr. Partizánske)*, „Obzor prehistorický”, t. XIV-2: 1950, s. 337-340; J. Lichardus, J. Vladár, *Neskorolengyelské sídliskové a hrobové nálezy z Nitry*, Slov. Arch., t. XVIII-2: 1970, s. 381; B. Novotný, *Lengyelský kostrový hrob ze Sily u Nitry*, AR, t. V: 1953, s. 730-735; J. Lichardus, S. Šiška, *Záchranný výskum pohrebiska a sídliska lengyelskej kultúry vo Svodíne roku 1965*, Slov. Arch., t. XVIII-2: 1970, s. 311-352; P. Košťurik, *Hrob kultury s moravskou malovanou keramikou v opevnené časti neolitického sídliska v Teseticích-Kyjovicích*, „Sborník prací filozofické fakulty brněnské university”, t. E17: 1972, s. 55-59; J. L. Červinka, *Předveka pohřebiště v Nemčicích na Hane*, Brno 1926; J. Barta, *Neolitické kostrové hroby vo Veselom*, St. Zv., t. 15: 1965, s. 5-8.

⁵⁵ Novotný, *Lužianska skupina...*

⁵⁶ Stekla, *Pohrby...*, s. 710-723.

⁵⁷ Dombay, *Die Siedlung...*

⁵⁸ Kalicz, *Siedlung und Gräber...*

⁵⁹ M. Wossinsky, *Das prahistorische Schanzwerk von Lengyel I*, Budapest 1888-1891.

Proces tworzenia się większych cmentarzysk i oddzielanie się ich od osad przypada na końcowe fazy neolitu. W Europie Środkowej rozpoczyna się on być może w końcowych fazach KCWR (cmentarzysko w Nitrze), a kontynuuje się i rozwija we wczesnych fazach kompleksu lendzielskiego, lecz jest wówczas ograniczony jedynie do terenu wsch. Transdanubii, a w późniejszych fazach kultury lendzielskiej ulega pewnemu zahamowaniu. Wyraźniej obserwować możemy rozwój tego procesu w kręgu polgarskim. W kulturze Herpaly zmarli chowani są w obrębie osady. W fazie Tiszapolgár-Csöszhalom—Oborin pochówki grupują się jeszcze na skraju osad⁶⁰. Niewielka ilość materiałów z fazy prototiszapolgarskiej nie pozwala na wyciąganie wniosków co do sposobu chowania zmarłych w tym czasie. Z właściwą kulturą tiszapolgarską łączą się duże cmentarzyska o ustalonym obrządku grzebalnym, leżące w niedalekiej odległości od osad⁶¹ (Tibava⁶², Velké Raškovec⁶³). Rozwijająca się w tym czasie na terenie zachodniej Słowacji grupa Brodzany-Nitra kultury lendzielskiej oraz inne lokalne grupy (Modlnica) chowają nadal swych zmarłych w obrębie osad. Tak więc, jeśli przyjmiemy zgodnie z ustaleniami w literaturze przedmiotu równoczasowość grupy Brodzany-Nitra i kultury tiszapolgarskiej, stwierdzić można, że oddzielanie się cmentarzysk nastąpiło wcześniej w kręgu polgarskim. Dalsze wykształcanie się cmentarzysk oraz ustalanie obrządku grzebalnego obserwujemy w fazie IV a i b kręgu polgarskiego — w kulturze bodrogkierskiej, gdzie cmentarzyska mają uporządkowany układ grobów, ustaloną orientację pochówków, a nawet miejsce darów grobowych⁶⁴. Proces oddzielania się cmentarzysk od osad zarysował się wyraźniej w późnych lokalnych grupach kultury lendzielskiej, które pozostawały pod silnymi wpływami kultury bodrogkierskiej, czego przykładem jest grupa ludanicka⁶⁵. Oddziaływanie późnych faz kręgu polgarskiego manifestujące się m. in. w ornamentyce oraz występowaniu charakterystycznych naczyń dwuusznych stwierdzono w grupie jordanowskiej, gdzie również występują oddzielne cmentarzyska⁶⁶. W świetle tych uwag ich występowanie możemy traktować jako jeszcze jeden element przejęty z kultury bodrogkierskiej.

W Małopolsce znane dotychczas cmentarzysko związane z kręgiem lendzielsko-polgarskim należy do grupy Wyciąże-Złotniki, którą J. K. Kozłowski uważa za wynik bezpośredniej infiltracji grupy bodrogkierskiej⁶⁷. Seria pochówków ze stanowisk w Złotej⁶⁸, Strzyżowie⁶⁹, Moniatyczach-Kolonii⁷⁰, Werbkowicach⁷¹,

⁶⁰ Bognár-Kutzián, *The Copper Age Cemetery...*, s. 408 i n.

⁶¹ I. Bognár-Kutzián, *The Early Copper Age Tiszapolgár Culture in the Carpathian Basin*, „Archaeologia Hungarica”, t. XLVIII: 1972, s. 150-159.

⁶² Šiška, *Pohrebisko...*, s. 293 i n.

⁶³ Materiały niepublikowane — Zemplínske Muzeum w Michalovcach.

⁶⁴ P. Patay, *Beziehungen der Bodrogkiersztur-Kultur und der Ludanice-Gruppe*, St. Zv., t. 17: 1969, s. 316; tenże, *Die hochkupferzeitliche Bodrogkiersztur-Kultur*, BRGK, t. B 55: 1974, s. 1-72.

⁶⁵ J. Lichardus, J. Vladár, *Zu Problemen der Ludanice-Gruppe in der Slovakei*, Slov. Arch., t. XII: 1964, s. 69-162; G. Balasa, *Neolitické kostrové hroby v Dudiciach, okr. Šahy*, tamże, t. VII: 1959, s. 33-37; J. Porubský, *Hroby z mladšej doby kamennej vo Vyčapach-Opatovciach, okres Nitra*, AR, t. VII: 1955, s. 437-443.

⁶⁶ H. Seger, *Die Steinzeit in Schlesien*, „Archiv für Anthropologie NF”, t. V: 1906, s. 116-141; J. Kamieńska, J. K. Kozłowski, *The Lengyel and Tisza Cultures*, [w:] *The Neolithic in Poland*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1970, s. 130-133.

⁶⁷ Kozłowski, *Neolityczne...*, s. 94-95.

⁶⁸ D. Rauhut, *Settlements and Cemeteries of Złota, District Sandomierz, Voivodship Kielce*, APolona, t. 4: 1962, s. 152-164; D. Rauhut, *Kultury nadduńskie reprezentowane w Złotej, pow. Sandomierz*, Spraw. Arch., t. XX: 1969, s. 485-488.

⁶⁹ Gurba, *Wyniki prac...*, s. 56-58.

⁷⁰ Gurba, *Groby ludu...*, s. 143-254.

Jaszczowie⁷² należy do tzw. łockiej grupy ceramiki białą malowanej, silnie związanej z kręgiem kulturowym polgarskim.

Powracając do sprawy pochówków z Pleszowa — największej dotychczas serii pochówków związanych z kulturą lendzielską z terenu Małopolski, Słowacji zachodniej i Moraw — stwierdzić możemy, że ich występowanie, które jest czymś wyjątkowym na naszych terenach w tym okresie, łączyć należy z silnym oddziaływaniem środowiska polgarskiego na teren Małopolski. Prąd ten, przedostający się na nasze tereny zapewne przez przełęcz wschodniokarpackie, znajduje swój wyraz nie tylko — jak to już było podkreślane w literaturze — w postaci form ceramicznych, sposobów zdobienia naczyń, ale również w obrządku pogrzebowym. Wpływy kręgu polgarskiego na obszar Małopolski zwiększają się w okresie trwania grupy pleszowskiej i malickiej. Z nasilaniem się tych wpływów łączymy początki wykształcania się osobnych cmentarzysk — ze zjawiskiem tym łączymy przesunięcie się pochówków w Pleszowie na cypel II, gdzie zajmują wyodrębnioną topograficznie część terasy. Co prawda niewielka ilość pochówków (7) oraz ich rozrzut na zajmowanym terenie nie pozwalają właściwie nazwać tego skupienia grobów cmentarzyskiem, ale musimy się liczyć ze zniszczeniem ich części przez późniejsze, niezwykle intensywne w tym rejonie osadnictwo kultury ceramiki promienistej i kultury łużyckiej. Za tą hipotezą przemawia występowanie częściowo zniszczonych czaszek ludzkich w obrębie warstwy kulturowej oraz obiektów młodszych od kultury lendzielskiej. Nawet w obecnej postaci rozrzut pochówków z fazy średniej jest dwukrotnie mniejszy od pochówków fazy wczesnej.

Anna Kulczycka-Leciejewiczowa w swej monografii stanowiska w Pleszowie zwróciła uwagę na możliwość wyróżnienia w obrębie materiałów osadowych grupy pleszowskiej 2 stadiów — starszego i młodszego⁷³. Jednakże do tej pory nie wypracowano jeszcze kryteriów podziału materiałów grupy pleszowskiej. Tak więc, ponieważ opierać się możemy tylko na ogólnym zasięgu osadnictwa fazy średniej kultury lendzielskiej, stosunek jego do pochówków pozostaje nadal sprawą otwartą. Teoretycznie możliwe jest, że osada hipotetycznie wyodrębnionego młodszego stadium leżałaby poza terenami, na których chowano zmarłych.

Podsumowując te uwagi stwierdzamy, że:

1. Zwyczaj chowania zmarłych w obrębie osad, związany z kręgiem wczesno-neolitycznych kultur anatolijsko-balkańskich, w pewnym okresie zostaje zarzucony na rzecz tworzenia się wyodrębnionych cmentarzysk.

2. Na terenie Europy Środkowej tworzenie się odrębnych cmentarzysk przypada na okres kształtowania się kręgu kulturowego lendzielskiego i polgarskiego, przy czym szczególnie wyraźnie przebiega on w kręgu polgarskim. W kulturze lendzielskiej ograniczony jest terytorialnie i chronologicznie.

3. Zmiany zachodzące w obrządku pogrzebowym późnych grup kultury lendzielskiej na terenie Małopolski, Słowacji, Moraw i Śląska wiązać możemy z oddziaływaniem kręgu polgarskiego, a szczególnie kultury badogkereszturskiej.

4. Początki procesu tworzenia się bardziej zwartych grup pochówków, prawdopodobnie ciągle jeszcze w obrębie osady, być może w jej nie zamieszkaną część, które obserwować możemy na przykładzie omawianego stanowiska w Pleszowie, łączymy także z silnymi wpływami z ośrodka polgarskiego.

Muzeum Archeologiczne w Krakowie
Oddział w Nowej Hucie

⁷¹ Kempisty, *Grób kultury...*, s. 200.

⁷² J. Kowalczyk, *Drugi grób kultury ceramiki malowanej z Jaszczowa w pow. lubelskim*, *Annales UMCS*, t. V: 1950, 1954-1955, s. 1-5.

⁷³ Kulczycka-Leciejewiczowa, *Nowa Huta-Pleszów...*, s. 113.

MAŁGORZATA KACZANOWSKA

NEOLITHIC GRAVES ON THE SITES IN KRAKÓW-NOWA HUTA-PLESZÓW

The excavations conducted in recent years at Pleszów have yielded 13 burials of the Lengyel culture. If we add to this the child's grave published earlier by A. Kulczycka-Leciejewiczowa, a fairly large number of 14 burials is obtained. The dead were buried in graves not marked on the surface, in a contracted position, on the left or right side, with heads to S. The grave goods consisted of pottery and occasionally of flint or stone artifacts (graves 921 and 937). On the basis of the grave goods 7 graves have been assigned to the early phase of the Lengyel culture (Samborzec-Opatów group) and 7 to its middle phase (Pleszów group).

When considering the orientation of the burials, an attempt was made to link the N-S orientation, dominant in Little Poland, with the orientation of the post longhouses. Generally speaking, no interdependence has been detected. The N-S direction was in the course of time replaced by the E-W direction. This change took place under the growing influence of the Polgar centre. The process by which the cemeteries became separated from settlements is also — in the author's view — due to the Polgar influence.